

PÄRNU MAI KOOL**SOTSIAALAINETE (inimeseõpetus, ajalugu, ühiskonnaõpetus) AINEKAVA****Sisukord**

1.	Sotsiaalsained	2
1.1.	Sotsiaalne pädevus	2
1.2.	Ainevaldkonna õppeained	3
1.3.	Ainevaldkonna kirjeldus	4
1.4.	Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes	5
1.5.	Lõiming	6
1.5.1.	Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega	6
1.5.2.	Läbivad teemad	7
1.6.	Hindamine	9
1.7.	Füüsiline õpikeskkond	9
2.	Ainekavad	9
2.1.	INIMESEÕPETUS	9
2.1.1.	Õppe- ja kasvatuseesmärgid	9
2.1.2.	Õppeaine kirjeldus	9
2.1.3.	Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes	10
2.1.4.	Õpitulemused ja õppesisu I kooliastmes	12
2.1.5.	Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes	24
2.1.6.	Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes	25
2.1.7.	Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes	36
2.1.8.	Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes	38
2.2.	AJALUGU	49
2.2.1.	Õppe- ja kasvatuseesmärgid	49
2.2.2.	Õppeaine kirjeldus	49

2.2.3.	Hindamine.....	51
2.2.4.	Õpikeskkond.....	51
2.2.5.	Füüsiline õpikeskkond.....	51
2.2.6.	Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes	52
2.2.7.	Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes	53
2.2.8.	Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes	59
2.3.	ÜHISKONNAÕPETUS.....	73
2.3.1.	Õppe- ja kasvatusesmärgid	73
2.3.2.	Õppeaine kirjeldus	73
2.3.3.	Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes	75
2.3.4.	Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes	77
2.3.5.	Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes	87
2.3.6.	Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes	88

1. Sotsiaalsained

1.1. Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamusi ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Põhikooli lõpetaja:

suudab mõista inimühiskonna ajaloos ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;

valdab esmast tulevikuvisioni;

tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;

huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamusi ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;

tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
 tunneb kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
 on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;
 on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

1.2. Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus ning valikaine usundiõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist. Usundiõpetust on võimalik valida kõigis kolmes kooliastmes.

Sotsiaalsainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti.

I kooliaste

Inimeseõpetus - 2 nädalatundi

II kooliaste

Ajalugu - 4 nädalatundi

Inimeseõpetus - 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus - 2 nädalatundi

III kooliaste

Ajalugu - 6 nädalatundi

Inimeseõpetus - 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus - 2 nädalatundi

Sotsiaalsainete nädalatundide jaotumine kooliastmeti.

I kooliaste

	1.klass	2.klass	3.klass
Inimeseõpetus	2	2	2

II kooliaste

	4.klass	5.klass	6.klass
Ajalugu	4	4	4
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus	2	2	2

III kooliaste

	7.klass	8.klass	9.klass
Ajalugu	6	6	6
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus	2	2	2

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalsainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalsainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seondvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

- 1) omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist (sh sotsiaalseid oskusi õnnelikuks ja harmooniliseks toimetulekuks elus), terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
- 2) omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
- 3) mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust (sh väärtustab Pärnu Mai Koolile omast koolidemokraatiat) ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
- 4) hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu;
- 5) mõistab ja hindab Pärnu Mai Kooli põhiväärtusi ning oma rolli Pärnu linna kultuuriruumi liikmena;
- 6) hindab Pärnu linna kui õpikeskkonda;
- 7) osaleb võimalusel ülekoolilistel, piirkondlikel, maakondlikel, riiklikel ja rahvusvahelistel õpilaskonkurssidel, -võistlustel, olümpiaadidel.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda, seda eelkõige oma kodukoha ja Pärnu linna tasandil.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist erinevate tegevuste kaudu (näiteks kodu-uurimistööd, Pärnu linna kultuuriruumi tundmaõppimine, muuseumitunnid, koostöö erinevate ühiskonnasektoritega, teemaõhtud, -kohtumised ja -loengud, Ajalooklubi tegevus). Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning

tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloo-sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks

isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus. Üldeesmärki toetavate tegevused on: tervist edendavad projektid, teemaloengud ja –kohtumised, koostöö erinevate huvigruppide ja institutsioonidega, võimaluste piires osalemine rahvusvahelises koostööprojektides.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidenteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks. Üldeesmärki toetavate tegevustena näeme osalusdemokraatiale iseloomulike oskuste ja pädevuste kujunemist. Üldeesmärki toetavad tegevused on: osalemine õpilasomavalitsuse töös nii kohalikul kui riigi tasandil

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

1.4. Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus; lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teistega arvestamist. Oskust seista vastu keskkonna normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust - suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme - toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt

ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatikapädevust - suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades - toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärke, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Sotsiaalsaineid õppides kasutatakse digivahendeid info otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamisega kaasneva võivatest terviseriskidest ja interneti turvalisusest.

1.5. Lõiming

1.5.1. Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalsained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus - suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus - teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus - ajaarvamine; ressursside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus - looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik

tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonna- probleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus - ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kultuuriline pädevus - Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus - suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.5.2. Läbivad teemad

Läbiva teema „**Elukestev õpe ja karjääri planeerimine**“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „**Keskkond ja jätkusuutlik areng**“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „**Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „**Kultuuriline identiteet**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumistaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „**Teabekeskond**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „**Tehnoloogia ja innovatsioon**“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutama oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „**Tervis ja ohutus**“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva temaga „**Väärtused ja kõlblus**“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.6. Hindamine

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hinnatakse konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust taotletavatele õpitulemustele.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang, kusjuures oluline on õpilase enda roll hindamisel, pakkudes võimalusi enesehindamiseks.

1.7. Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.
2. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.

2. Ainekavad

2.1. INIMESEÕPETUS

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb ja väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemist järgmistes valdkondades:

- 1) enesekohased ja sotsiaalsed oskused;
- 2) füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne areng;
- 3) tervis ja tervislik eluviis;
- 4) turvalisus ja riskikäitumise ennetamine;
- 5) üldnimelikud väärtused: ausus, hoolivus, vastutustunne ja õiglus.

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, integreerides õppesisu kõigis kooliastmes.

Inimeseõpetuses käsitletakse eakohaselt õpilaste isiksuse kujunemisele ja sotsialiseerumisele kaasa aitavaid teadmisi, oskusi ja hoiakuid. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt,

kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõpimeetodid.

Õpetus on inimeseõpetuses isiksusekeskne, rõhk on väärtuskasvatusel. Õpetuses liigutakse tervikliku mina poole ning situatiivselt vahetu ümbruse tajumiselt ühiskonna sotsiaalsele tunnetusele. Väärtustatakse tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi, positiivse minapildi kujunemist ning üldinimlikke väärtusi. Inimeseõpetuse ainesisu toetab turvalise koolikeskkonna saavutamist ning eetiliste, vastutus- tundlike ja aktiivsete kodanikuühiskonna liikmete kujunemist.

Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest.

Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses:

1. endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning
2. arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

Esimeses kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiumbrusega, integreerides ühiskonnaõpetuse temaatikat.

Teises kooliastmes on keskmises õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis.

Kolmandas kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses õpitakse teatud teemasid ülevaate korras ja teatud teemasid käsitletakse sügavuti.

Teemasid võib käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste-, teadmiste- ja väärtustepõhised õpitulemused.

2.1.3. Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;

- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline keskkond, arvutiklass, asutused, näitused jne;
- 7) kasutatakse mitmekülgselt õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüs, paaritööd, projektõpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi ja uurimistöo koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest) jne;
- 8) arvestatakse õpilaste võimete ja suutlikkuse ja kohaliku eripäraga ning ühiskonnas toimivate muutustega;
- 9) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

Hindamise alused

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel.

Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Füüsiline õppekeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöökaks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.

Kool võimaldab õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet väljaspool klassi.

2.1.4. Õpitulemused ja õppesisu I kooliastmes

I kooliastme õpitulemused

3. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) oskab suhelda ja käituda teisi arvestades ja tehes koostööd, ning sõnastab oma tundeid ja teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 4) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine;
- 5) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 6) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 7) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning planeerib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
- 10) teab Eesti riigi sümboleid ja lähemaid naaberriike.

2.1.4.1. Inimeseõpetus 2. klass, teema: „Inimene“**Teema 1: Mina (4 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema Mina. Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema Suhtumine endasse ja teistesse.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab oma välimust, huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha. 2. Eristab mehi ja naisi. 3. Nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet.</p> <p>T: eesti keel, loodusõpetus (inimene, välisehitus), kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).</p>
<p>Kohustuslik teema Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine (1 tund).</p>	<p>Väärtustab iseennast ja teisi. Mõistab viisaka käitumise vajalikkust.</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.</p> <p>T: eesti keel.</p>

Teema 2: Mina ja tervis (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tervis. Terve ja haige inimene. Ravimid (2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Arsti juures.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda. 2. Eristab nakkuslikke ja mittenakkuslikke haigusi. 3. Saab aru, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning teab, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus.</p> <p>T: eesti keel, loodusõpetus (inimene: inimese meeled ja avastamine, tahked ja vedelad ained), muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (kodundus, isiklik hügieen), kehaline kasvatus (hügieenireeglid sportides, ilmastikule vastav riietus, keha puhtus).</p>
<p>Kohustuslik teema: Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport (2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport. 2. Teab, et liikumine, puhkus ja tervislik 	<p>Ü: enesemääratluspädevus L: tervis ja ohutus.</p> <p>T: eesti keel, loodusõpetus (inimene), muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (kodundus, tervislik toiduvalik, lihtsamate toitude</p>

Teema 2: Mina ja tervis (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Keha puhtus ja selle eest hoolitsemine.	toitumine on tähtsad seoses tervisliku eluviisiga.	valmistamine), kehaline kasvatus (liikumise ja sportimise tähtsus inimese tervisele).
Kohustuslik teema: Abi saamise võimalused. Esmaabi (2 tundi).	1. Demonstreerib lihtsamaid emaaabi- võtteid. 2. Teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.	Ü: enesemääratluspädevus. L: tervis ja ohutus. T: eesti keel, kunstiõpetus (spontaanset eneseväljendust toetav teemakohane töö).

Teema 3: Mina ja minu pere (14 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Kodu. Koduarmastus. Kodu traditsioonid (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Kodutus. Lastekodu. Turvakodu.	1. Väärtustab oma kodu. 2. Jutustab oma pere traditsioonidest.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtlus-pädevus. L: keskkond ja jätkusuutlik areng, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet. T: eesti keel (suuline keelekasutus), muusika-õpetus (vastavateemalised laulud), tööõpetus (kodundus, hubane kodu kui perele oluline väär-tus, laua katmine, kaunistamine ja koristamine).
Kohustuslik teema: Perekond. Erinevad pered (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Uus pere-liige.	1. Kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad. 2. Väärtustab oma peret.	Ü: väärtuspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus. L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet. T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased lau-ud), kunstiõpetus (teemakohane eneseväljendust toetav loovtöö).
Kohustuslik teema: Vanavanemad ja teised sugulased (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Sugupuu.	Selgitab lähemaid sugulussuhteid.	Ü: väärtuspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus. L: väärtused ja kõlblus.

Teema 3: Mina ja minu pere (14 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Pereliikme lahkumine ja lein.		T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).
Kohustuslik teema: Pereliikmete tegevus ja rollid. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse-ja vastutustunne. (2 tundi).	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle. 2. Kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes. 3. Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres. 4. Teab oma kohustusi peres. 	<p>Ü: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus, ettevõtlikkuspädevus, õpipädevus.</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.</p> <p>T: eesti keel, tööõpetus (kodundus, ruumide korraldamine ja kaunistamine, riiete ning jalatsite korrashoid), kehaline kasvatus (liikumismängud, sõbralik ja kaaslasti toetav suhtumine).</p>
Kohustuslik teema: Vanemate ja teiste inimeste töö. (2 tundi).	Teab inimeste erinevaid töid ja töökohti.	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, ettevõtlikkuspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.</p> <p>T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud), kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).</p>
Kohustuslik teema: Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. (1 tund).	Oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult.	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus.</p> <p>T: eesti keel, loodusõpetus (inimese meeled ja avastamine, liikumine), kehaline kasvatus (ohutu liiklemine sportimispaikadesse ja kooliteel).</p>
Kohustuslik teema: Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. (1 tund).	Kirjeldab ohtlikke olukordi ning seda, kuidas seal käituda.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus suhtluspädevus.

Teema 3: Mina ja minu pere (14 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
		L: tervis ja ohutus. T: eesti keel, loodusõpetus inimene).
Kohustuslik teema: Ohud kodus ja koduümbruses. (2 tundi)	Kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus. L: tervis ja ohutus. T: eesti keel, loodusõpetus (ohutusnõuded), kehaline kasvatus (ohutu ja kaaslaste arvestav käitumine erinevaid liikumisviise kasutades).

Teema 4: Mina: aeg ja asjad (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus. (3 tundi) Laiendav ja süvendav teema: Hinnangu andmine oma tegevusele.	1. Eristab aja kulgu ja seisu. 2. Planeerib oma päevakava. 3. Kirjeldab, kuidas sisustada vaba aega. 4. Väärtustab tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimiseallikaks.	Ü: enesemääratluspädevus, õpipädevus, sotsiaalne pädevus, ettevõtlikkuspädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond. T: eesti keel, matemaatika (ajajühikud, ajajühikute seosed, kell ja kalender), muusikaõpetus (teemakohased laulud).
Kohustuslik teema: Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas (3 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Suhtumine asjadesse ja teiste töösse. Kokkuhoid.	1. Oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta. 2. Selgitab asjade väärtust. 3. Väärtustab ausust asjade jagamisel.	Ü: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus. L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, keskkond ja jätkusuutlik areng. T: eesti keel, loodusõpetus (inimese elukeskkond), matemaatika (käibivad rahaühikud), tööõpetus (kodundus, säästlik tarbimine, jäätmete sorteerimine).

Teema 5: Mina ja kodumaa (5 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Eesti – minu kodumaa. Kodukoht(2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Kodukoha ja Eesti riigi tuntud inimesed.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi. 2. Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti. 3. Leiab Euroopa kaardilt Eesti. 4. Leiab kodukoha Eesti kaardilt. 5. Tunneb ära kodukoha sümbolika. 6. Nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: eesti keel, loodusõpetus (minu kodumaa Eesti), muusikaõpetus (vastavasisulised laulud), kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), tööõpetus (rahvuslikud mustrid ja motiivid), kehaline kasvatus (Eesti sportlased).</p>
<p>Kohustuslik teema: Rahvakalendri tähtpäevad (2 tundi).</p>	<p>Kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid.</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: eesti keel, muusikaõpetus (teemakohased laulud, laulu- ja ringmängud, regivärss, liisusalmid, eesti rahvalaulud ja -pillid), kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), kehaline kasvatus (Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud).</p>
<p>Kohustuslik teema Eesti rikkus (1 tund)</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Eesti rahvatavad ja kombed.</p>	<p>Väärtustab Eestit, oma kodumaad.</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng.</p> <p>T: eesti keel, kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).</p>

2.1.4.2. Inimeseõpetus 3. klass, teema: „Inimene“**Teema 1: Mina (5 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Lapse turvalisus.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust. Võrdleb oma välimust, huve ja tugevusi kaasõpilaste omadega. Väärtustab inimese õigust olla erinev. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus(inimene).</p>
<p>Kohustuslik teema: Lapse õigused ja kohustused (2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Lapse kaitse.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Nimetab enda õigusi ja kohustusi. Teab, et õigustega kaasnevad kohustused. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, teabekeskond</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus.</p>

Teema 2: Mina ja tervis (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Liikumine ja tervis. Tervislik toitumine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> Eristab vaimset ja füüsilist tervist. Kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine. Väärtustab tervislikku eluviisi. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus.</p> <p>T: loodusõpetus (inimese välisehituse kirjeldus), matemaatika (kaalumise, mõõtmise), keheline kasvatus (liikumise vajalikkus ja mõju inimesele, toiduvajadus sõltuvalt kehalisest aktiivsusest), loodusõpetus (inimene, tervislik toitumine, hügieen).</p>

Teema 2: Mina ja tervis (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras (3 tundi).</p> <p>Kohustuslik teema: Kahjulikud harjumused.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist. 2. Nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, tehnoloogia ja innovatsioon.</p> <p>T: loodusõpetus (inimene: inimese elukeskkond)</p>

Teema 3: Mina ja meie (13 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine (3 tundi).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nimetab inimese eluks vajalikke olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega. 2. Kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi. 3. Väärtustab sõprust. 4. Väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja abistamist. 5. Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet.</p> <p>T: loodusõpetus (inimene), eesti keel ja kirjandus, kunstõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö).</p>
<p>Kohustuslik teema: Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ning leiab erinevaid 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus.</p>

Teema 3: Mina ja meie (13 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
kahjulikust tegevusest (3 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Oma vigade ja süü tunnistamine. Viisakusreeglid.	<ol style="list-style-type: none"> viise nendega toimetulekuks. Teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalla korral. Mõistab, et kiusamine on mitteaktsepteeritud käitumine. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest. 	T: eesti keel ja kirjandus, kunstiõpetus (eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö), loodusõpetus (inimene).
Kohustuslik teema: Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Vastutus. Liiklusreeglid (4 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Oma vigade ja süü tunnistamine. Viisakusreeglid. Käitumisnormide tähendus ja vajalikkus koolis, kodus ja koduümbruses.	<ol style="list-style-type: none"> Eristab enda head ja halba käitumist. Kirjeldab oma sõnadega, mida tähendab vastustundlikkus ja südametunnistus. Nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust. Kirjeldab oma käitumise tagajärgi ja annab neile hinnangu. Teab liikluseeskirja, mis tagab tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt liikluses. 	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng, tehnoloogia ja innovatsioon T: eesti keel ja kirjandus, tööõpetus (laua katmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine), kehaline kasvatus (ohutu liikumise/liiklemise juhised õpilasele, käitumisreeglid kehalise kasvatuses tunnis).
Kohustuslik teema: Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus (3 tundi).	<ol style="list-style-type: none"> Eristab tööd ja mängu. Selgitab enda õppimise eesmärgi ja toob näiteid, kuidas aitab õppimine igapäevaelus paremini hakkama saada. Teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimise ajal, ning kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust. Väärtustab lubadustest kinnipidamist ja 	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus. L: väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, planeerimine. T: eesti keel ja kirjandus, tööõpetus (rühmatöös ülesannete täitmine, ühiselt ideede genereerimine, üksteise arvamuste arvestamine ja kaaslaste abistamine), kunstiõpetus (eneseväljendust toe-

Teema 3: Mina ja meie (13 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
	vastutust. 5. Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd.	tav teemakohane loovtöö), kehaline kasvatus (liikumine/sportimine üksi ja koos kaaslastega).

Teema 4: Mina: teave ja asjad (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju: Turvaline käitumine meediakeskkonnas (3 tundi) Laiendav ja süvendav teema Fantaasia ja reaalsuse eristamine. Reklaami ja meediaga seonduvad ohud	1. Kirjeldab erinevate meeltega tajutavaid teabeallikaid. 2. Selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimese meeled ja avastamine).
Kohustuslik teema Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine (3 tundi) Laiendav ja süvendav teema Heategevus. Säästmine ja kulutamine kogukonnas	1. Teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning seda, et raha teenitakse tööga. 2. Mõistab oma vastutust asjade hoidmise ja laenamise eest. 3. Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine. 4. Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, teabekeskond; tervis ja ohutus. T: matemaatika (käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed), loodusõpetus (asjad ja materjalid).

Teema 5: Mina ja kodumaa (5 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Küla, vald, linn, maakond (2 tundi).	Selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon, väärtused ja kõlblus. T: loodusõpetus (Eesti kaart, maakondade märkimine kaardile, õppekäik kodukohta), tööõpetus (oma maakonna rahvuslikud mustrid ja motiivid).
Kohustuslik teema: Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid (1 tund).	Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon. T: loodusõpetus (Eesti kaart, Euroopa Liidu kaart).
Kohustuslik teema: Eesti vabariigi ja kodukoha sümbolid (1 tund).	Nimetab Eesti rahvuslikke jariiklikke sümboleid.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, tehnoloogia ja innovatsioon T: muusikaõpetus (teemakohased laulud), tööõpetus (rahvuslikud mustrid ja motiivid)
Kohustuslik teema: Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus (1 tund). Laiendav ja süvendav teema: Erinevad kultuurid ja rahvused Eestis. Tavad, kombed ja tähtpäevad.	1. Kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid. 2. Väärtustab oma kodumaad.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: väärtused ja kõlblus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, teabekeskond.

Teema 5: Mina ja kodumaa (5 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
		T: kehaline kasvatus (Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud), muusikaõpetus (eesti rahvalaulud ja rahvapillid), loodusõpetus (kodukoha elurikkus ja maastikuline mitmekesisus).

2.1.5. Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individuaalseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline keskkond, arvutiklass, asutused, näitused jne;
- 7) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetoditele: arutelud, diskussioonid, juhtumianalüüs, paaristööd, projektõpe, rollimängud, rühmatööd, väitlused, õpimapi ja uurimistöö koostamine, praktilised ja uurimistööd (nt töölehtede täitmine, loovtöö kirjutamine, infootsing teabeallikatest) jne;
- 8) arvestatakse õpilaste võimete ja suutlikkuse ja kohaliku eripäraga ning ühiskonnas toimuvate muutustega;
- 9) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

Hindamise alused

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi, kuid ei hinnata hoiakuid ega väärtusi. Hoiakute ja väärtuste kohta antakse õpilasele tagasisidet.

Hindamine inimeseõpetuses tähendab konkreetsete õpitulemuste saavutatuse ja õppija arengu toetamist, kusjuures põhirõhk on õpilase arengu toetamisel.

Aineteadmiste ja -oskuste ning hoiakute hindamine võib kanda nii kujundava kui ka kokkuvõtva hindamise ülesandeid, kusjuures põhirõhk on kujundaval hindamisel. Õpitulemuste hindamise vormid on mitmekesised, sisaldades suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja omavahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist lähtuvalt õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

Füüsiline õppekeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid.

Kool võimaldab õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet väljaspool klassi.

2.1.6. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

II kooliastme õpitulemused

6. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab enesehinnangu, enesekontrolli ning eneseanalüüsi võimalusi ja olulisust igapäevaelus, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada, demonstreerides seda õpituatsioonis;
- 2) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 3) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas, aktsepteerides nende individuaalsust;
- 5) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib, kuidas õpituatsioonis tõhusalt verbaalselt oma tundeid väljendada, aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 6) kirjeldab, mis on füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis, ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
- 7) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 8) teab ja oskab õpituatsioonis leida erinevaid lahendusviise otsuste langetamisel;
- 9) teab, kuidas toimida ohuolukorras, oskab õpituatsioonis abi kutsuda ning valdab esmaabivõtteid;
- 10) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks.

2.1.6.1. Inimeseõpetus 5. klass, teema: „Inimene“**Teema 1: Tervis (4 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Tervise hindamine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtudes. 2. Teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet. 3. Nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus. L: keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus. T: eesti keel ja kirjandus ning kunst (eneseväljendust toetavad tegevused), kehaline kasvatus.</p>
<p>Kohustuslik teema: Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused (1 tund).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi. 2. Väärtustab oma tervist. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus. L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine. T: eesti keel ja kirjandus, kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele).</p>

Teema 2: Tervislik eluviis (5 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Tervislik</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus. 2. Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid. 3. Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervi- 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, väärtuspädevus. L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene).</p>

Teema 2: Tervislik eluviis (5 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
päeva- ja nädalamenüü.	sega. 4. Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut.	
Kohustuslik teema: Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Enesetestimine seoses kehalise aktiivsusega. Sobiva kehalise aktiivsuse valik. Kehalise aktiivsuse tähtsus igapäevaelus. Karastamine.	1. Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid. 2. Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest. 3. Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses. 4. Väärtustab tervislikku eluviisi.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, õpipädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest).

Teema 3: Murdeiga ja kehalised muutused (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (4 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Kehalise arengu mõju murdealise emotsioonidele ning tõhus toimetulek arengumuutustega.	1. Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega. 2. Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda. 3. Teab, et murdeiga on varieeruv ning igapäev oma arengutempo.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel ja kirjandus, kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest), loodusõpetus (inimene).

Teema 3: Murdeiga ja kehalised muutused (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Suguline küpsus ja soojätkamine (2 tundi).	Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus. L: kodanikualgatus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet. T: eesti keel ja kirjandus, loodusõpetus (inimene).

Teema 4: Turvalisus ja riskikäitumine (10 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine (4 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Internetiga seonduvad ohud.	<ol style="list-style-type: none"> Kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid. Selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida. Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda. Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele. Suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. Väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist. 	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon T: ühiskonnaõpetus (meedia ja teave).
Kohustuslik teema: Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega,	<ol style="list-style-type: none"> Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukordades: 	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus, tervis ja ohutus

Teema 4: Turvalisus ja riskikäitumine (10 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele (6 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Valikud ja vastutus seoses uimastitega.	emotsioonidega toimetulek, enesetunnetaamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. 2. Kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile. Väartustab mitmekesisest positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus L: kodanikualgatus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus T: eesti keel ja kirjandus

Teema 5: Haigused ja esmaabi (7 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Levinumad laste- ja noortehaigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Vaktsineerimine.	1. Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi. 2. Selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega. 3. Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest.	Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus. L: tervis ja ohutus. T: kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest).
Kohustuslik teema: Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral (5 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Esmaabivahendid koduapteegis.	1. Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral. 2. Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus. L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: kehaline kasvatus (teadmised käitumisest ohuolukordades, lihtsad esmaabivõtted).

Teema 5: Haigused ja esmaabi (7 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
	päikesepiste). 3. Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada. 4. Väärtustab enda ja teiste inimeste elu.	

Teema 6: Keskkond ja tervis (3 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana (3 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Tervisliku elukeskkonna hoidmine. Abisaaja õigused ja vastutus seoses meditsiiniabiga.	1. Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast. 2. Eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks. 3. Kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: väärtused ja kõlblus, keskkond ja jätkusuutlik areng, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. T: loodusõpetus (elu mitmekesisus maal, elukeskkonnad.Eestis).

2.1.6.2. Inimeseõpetus 6. klass, teema: „Inimene“**Teema 1: Mina ja suhtlemine (4 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Enesesse uskumine. Enesehinnang (1 tund). Laiendav ja süvendav teema: Konfliktid	1. Analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi. 2. Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning	Ü: väärtuspädevus, enesemääratluspädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus.

Teema 1: Mina ja suhtlemine (4 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
iseendaga. Sisemiste konfliktide lahendamine.	kuidas see kujuneb.	T: eesti keel ja kirjandus.
Kohustuslik teema: Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused (1 tund).	<ol style="list-style-type: none"> Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega. Oskab suheldes enda kohta tagasisidet anda ning teistelt seda vastu võtta. Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (elukutsed, teadmised ja oskused), eesti keel ja kirjandus.</p>

Teema 2: Suhtlemine teistega (9 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia (1 tund).	Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid.	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, enesemääratluspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine laenamise ja säästmise).</p>
Kohustuslik teema: Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine (2 tundi).	<ol style="list-style-type: none"> Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; eristab verbaalset ja mitte-verbaalset suhtlemist. Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele. 	<p>Ü: suhtluspädevus.</p> <p>L: teabekeskond.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (raamatukogu, internet, ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon, teadlik infotarbimine ja – edastamine), eesti keel ja kirjandus (telefonivestlus: alustamine, lõpetamine; suhtlemine virtuaalkeskkonnas,</p>

Teema 2: Suhtlemine teistega (9 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Suhtlemine ja viisakus.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid; mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele. 2. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid. 3. Teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele igapäevaelus ning toob selle kohta näiteid. 	<p>privaatsetes ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika).</p> <p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tervis ja ohutus väärtused, ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus), eesti keel ja kirjandus.</p>
<p>Kohustuslik teema: Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise korral (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Vabandamine ja süüteo ülestunnistamine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele. 2. Teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, oskab partnerit arvestavalt öelda ei ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri ei ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral. 3. Väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (eakohased kodanikualgatuse võimalused, koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused).</p>

Teema 3: Suhted teistega (9 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Toetus ning abi teistele inimestele ja teistelt inimestelt.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus. 2. Oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta. 3. Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist. Eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (eakohased kodanikualgatus võimalused, koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused)</p>
<p>Kohustuslik teema: Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve (3 tundi).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demonstreerib õpisisu olukorras oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast. 2. Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid ning väärtustab empaatilist suhtlemist. 3. Väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat. 4. Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus, (sõpruskond, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal), kunstained (eneseväljendust toetav teemakohane töö, vastava teemalised laulud).</p>
<p>Kohustuslik teema: Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed (3 tundi).</p>	<p>Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, sooline võrdõiguslikkus, rahvusvähemused, sallivus, inimõigused).</p>

Teema 4: Konfliktid (3 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema Konfliktide olemus ja põhjused (1 tund).	Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel ja kirjandus.
Kohustuslik teema: Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Kriitikaga hakkamasaamine. Läbirääkimiste pidamine.	1. Teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikti lahendamise viise. 2. Kasutab õpituatsioonid konfliktide lahendamises tõhusaid viise ning väärtustab neid.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel ja kirjandus.

Teema 5: Otsustamine ja probleemilahendus (5 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendamises (3 tundi).	1. Teab ja oskab õpituatsioonid otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise. 2. Kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: eesti keel ja kirjandus.
Kohustuslik teema: Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Sotsiaalse dilemmade lahendamine otsustamisel.	1. Mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi. 2. Selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut; väär	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.

Teema 5: Otsustamine ja probleemilahendus (5 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
	tustab vastustuse võtmist otsuseid langetades.	T: ühiskonnaõpetus (õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal), tehnoloogiaõpetus (oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine).

Teema 6: Positiivne mõtlemine (2 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine (2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Positiivne mina.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi. 2. Väärtustab positiivset mõtlemist. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: eesti keel ka kirjandus, ühiskonnaõpetus (eesmärkide püstitamine ja ressursside hindamine).</p>

2.1.7. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

Õppetegevus 7. klassis

Võimaluse korral korraldatakse õppekäike, ekskursioone ning õppetunde muuseumis ja arhiivis. Selleks on Eesti muinas- ja keskaja õppimiseks palju võimalusi. Õppekäigud ning ekskursioonid ajaloolises keskkonnas tekitavad suuremat huvi kodukoha ajaloo vastu. Siit võiks alata esimese uurimusliku töö kirjutamine.

Aktiivse õppetegevuse kaudu õpitakse nägema ühiskonna arengus olulisi seoseid ja probleeme, neid analüüsima, tegema järeldusi, pakkuma lahendusi, kujundama oma seisukohta ning seda põhjendama.

Õpitakse leidma kaardil Frangi riigi asukohta ja selle jagunemist, viikingite retkede põhisuundi, araablaste asuala ja vallutusi ning võrreldakse tänapäeva kaardiga. Õpitakse tundma ja iseloomustama feodaalse ühiskonna tunnusjooni ning võrreldakse erinevate seisuste elulaadi. Iseloomustatakse kiriku osa ja tegevust keskaegses ühiskonnas, õpitakse tundma islami usu põhitunnuseid ning araabia kultuuri eripära. Käsitletakse eestlaste eluolu ja tegevusalasid muinasaja lõpus, võitlust võõrvõimude sissetungi vastu ning muistse vabadusvõitluse tagajärgi. Õpilasi suunatakse otsima jõukohast lisamaterjali keskaegse ja varauusaegse ühiskonna kohta. Õpitakse koostama kava, lühijuttu ja referaati ning neid ette kandma, sh IKT vahendeid rakendades. Õpitakse tundma riikidevahelise sõjategevuse põhjusi, tulemusi ja tagajärgi Inglismaa ning Prantsusmaa näitel. Iseloomustatakse ja võrreldakse romaani ja gooti stiili ning renessansi. Analüüsitakse maadeavastuste eeldusi ja põhjusi ning suunatakse õpilasi leidma ja selgitama maadeavastuste mõju ühiskonna edasisele arengule ning uue maailmapildi kujunemisele. Õpitakse tundma reformatsiooni tähendust ja mõju keskaja ühiskonna, majanduse ning kultuuri arengule. Käsitletakse ajalooliste isikute tegevust ning nende rolli erinevates ajaloosündmustes.

Õppetegevus 8. klassis

Õpitakse tundma valgustusajastul toimunud muutusi riikide valitsemises. Analüüsitakse poliitiliste reformide mõju ühiskonna arengule, käsitledes seda erinevate inimeste vaatevinklist. Tuvastatakse erinevusi reformide ja revolutsioonide kaudu toimunud muutustes. Võrreldakse USA riiklikku korraldust Euroopa uusaegsete riikide omaga ning õpitakse tundma uusaegse ühiskonna põhijooni Euroopas. Õpitakse tundma Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade põhjusi, tagajärgi ning mõju Euroopale, tööstusliku pöörde mõju majandusele ja ühiskonnale 19. sajandil ning rahvusriikide kujunemist Saksamaa näitel; Eesti rahvusliku liikumise eeldusi, sündmusi ja liidreid. Analüüsitakse ning õpitakse tundma Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi ning Eesti iseseisvumisega seotud sündmuste käiku. Kaardil vaadatakse Esimese maailmasõja eel tekkinud liitusid, sõja käiku ja osalenud riike ning Versailles' rahu tulemusel kujunenud Euroopa riikide piire, võrreldes seda olukorda tänapäeval valitsevaga. Kolmandas kooliastmes on oluline omandada uurimistöö koostamise kogemus. 8. klassis sobivad selleks kodukoha ajaloo seotud teemad.

Õppetegevus 9. klassis

Kaardi alusel õpitakse tundma, mis territoriaalsed muutused toimusid Versailles' rahulepingu järel: Saksamaa piirid, impeeriumide lagunemine, iseseisvunud riigid. Võrreldakse kaardiga enne Esimest maailmasõda. Kaardi alusel õpitakse tundma muutusi Teise maailmasõja järel: Saksamaa piirid, Saksamaa lõhestamine, iseseisvate riikide kadumine, tähtsamad rinded ja lahingud, MRP mõjusfäärid.

Võrreldakse kaardiga enne Teist maailmasõda.

Õpitakse tundma rahvusvahelise elu sündmusi ja erinevate riikide välispoliitilisi taotlusi, analüüsitakse Versailles' süsteemi mõju ning ülemaailmse majanduskriisi mõju, tehakse järeldusi, miks rahvusvaheline olukord teravnes. Iseloomustatakse ja võrreldakse demokraatiat ning diktatuuri. Analüüsitakse diktatuuri eri vormide sarnasusi ja erinevusi. Õpitakse tundma Teise maailmasõja eelset rahvusvahelist olukorda ja riikidevahelisi suhteid ning esile tooma Teise maailmasõja põhjusi.

Analüüsitakse allikaid, sh dokumente, ning õpitakse tundma baaside lepingu ja MRP lisaprotokollide sisu ning olukorda, milles lepingud sõlmiti, tehakse dokumentidele tuginedes järeldusi ja antakse hinnanguid. Õpitakse tundma sündmuste kronoloogiat Eestis ning sündmuste seotust rahvusvahelise olukorraga. Analüüsitakse Eesti Vabariigi võimalusi ja valikuid Teise maailmasõja eel ning ajal.

Õpitakse tundma ajalooliste isikute elu ja tegevust. Suunatakse õpilasi ise informatsiooni otsima, erinevaid infokanaleid kasutama. Õpitakse tundma Eesti Vabariigi ajaloo põhisisu ning arengu põhijooni. Õpitakse tundma üldisi muudatusi nii maailma kui ka eesti kultuuri arengus. Õpilased koostavad esitlusi individuaalselt või rühmatöö tutvustamiseks IKT vahendeid kasutades.

Ajalooalane uurimistöö võib olla elusolevate vanema põlvkonna esindajate või sugulaste elukäigu uurimine, seoste loomine õpitud lähiajaloo, pereloo ja kodukoha ajaloo vahel.

Õppevara 7. ja 8 klassis

Tuleb kasutada muidki õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades saab õpetaja kasutada järgmisi materjale:

1. töövihik, töölehed;
2. ajalooatlased „Ajalo atlas põhikoolile“, „Eesti ajaloo atlas“, „Maailma ajalugu“;
3. ETV saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>), nt Muinas-TV „Keskaegne maja“;
4. IKT-põhine õppematerjal: interaktiivsed materjalid, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee; internet;
5. seinakaardid, skeemid ja tabelid, illustratiivne materjal;
6. temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, aimekirjandus, temaatiline ilukirjandus;
7. muuseum, ajalooline keskkond: keskaegne linn, kirik, muuseum, arhiiv, arheoloogilised paigad, muinaslinnused, ordu- ja piiskopilinnused, arheoloogiakeskus jm.

Õppevara 9 klassis

1. Ajalooatlas, kontuurkaardid, seinakaardid, skeemid ja tabelid.
2. Illustratiivne pildimaterjal, fotod, kroonikafilmid, näiteks filmid „Detsembrikuumus“,
3. „Nimed marmortahvil“.
4. Eesti Vabariigi põhiseadused, dokumendikogumikud (nt Asutava Kogu dokumendid), allikakogumikud (nt Baltimaade ajaloo lugemik. Avita, 2002; Eesti ajaloo pöördepunktid. Dokumente ja materjale vene õppekeelega gümnaasiumile. Argo, 2008).
5. Ajalooõpetaja käsiraamatud (nt Tagasivaade minevikku, erinevad vaatenurgad. Zvaigsne, 2000; Ajalugu ei ole ainult minevik, minevik ei ole veel ajalugu. EAS, 2004; Holokaust, õppematerjal. EAS, 2007; Kommunistlike režiimide kuritegudest, õppematerjal. Infotrükk, 2009).
6. Elulooraamatud, teemakirjandus, ajalooalane ilukirjandus.
7. Digitaliseeritud ajalehed (www.dea.ee).
8. ERRi saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>).
9. Dokumentaalsarjad, nt „Tuulepealne maa“, „Eesti aja lood“.

10. IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee.
11. Muuseum ja ajalooline keskkond.

Hindamine III kooliastmes

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, dokumentide, allikmaterjali ja piltidega, referaadi ja uurimistöo koostamist, loovtööd ning arutluse kirjutamist. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle hindamist ja võrdlemist, katkendi põhjal vastamist, kommenteerimist ning usaldusväärse üle otsustamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Arutluse puhul hinnatakse vastavust teemale, ajastu ja teemakohaste faktide tundmist, analüüsi, võrdlemise ja seoste loomise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu. Kolmandas kooliastmes sobivad kontrolliks ja hindamiseks nii avatud kui ka etteantud vastusega ülesanded.

Füüsiline õpikeskkond III vanuseastmes

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.
2. Kool võimaldab kasutada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.
3. Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-põhised õppematerjalid.

2.1.8. Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

III kooliastme õpitulemused

Põhikooli lõpetaja:

- 1) teab ja oskab kasutada põhilisi enesekasvatuse viise ning analüüsib ennast, seostades seda oma valikutega elus ja väärtustades ennast;
- 2) teab ja oskab igapäevaelus planeerida tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervisega ning analüüsib valikuid mõjutavaid tegureid ja oma vastutuse osa selles;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus;
- 4) teab, millised arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles ning väärtustab seksuaalõigusi;
- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpi-situatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;

- 7) teab ja oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks, analüüsides nende kasutusvõimalusi, ning demonstreerib õpitu olukorras esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist olukorras;
- 8) kirjeldab stressi ja kriisi olemust inimsuhtes ning teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
- 9) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpitu olukorras oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 10) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhtes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet.

2.1.8.1. Inimeseõpetus 7. klass, teema: „Inimene“**Teema 1: Inimese elukaar ja murdeea koht selles (5 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Elukaare etapid. Muutunud suhted lähedastega.</p>	<p>1) Iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka.</p> <p>Kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid.</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: keskkond ja jätkusuutlik areng, tervis ja ohutus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, bioloogia (pärilikkus).</p>
<p>Kohustuslik teema: Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega (2 tundi).</p>	<p>1) Toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundamisel.</p> <p>Kirjeldab põhilisi enesekasvatus- võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseerutust ja - karistust ning enesesisendust.</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, õpipädevus.</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, ajalugu (silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ja maailmas), ühiskonnaõpetus (õiguste, kohustuste ja vastutuse osakaal).</p>

Teema 2: Inimese mina (6 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Suhtlemise tasemed. Haridus kui väärtus.</p>	<p>1. Selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang.</p> <p>2. Kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi.</p> <p>3. Kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks.</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääri planeerimine.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, tehnoloogiaõpetus (oma</p>

Teema 2: Inimese mina (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
	4. Väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid. 5. Kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu.	töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed), ühiskonnaõpetus (aja ning kulutuste planeerimine).
Kohustuslik teema: Konfliktide vältimine ja lahendamine (3 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Konfliktid kodus, nende põhjused ning nendega toimetulek. Väärtused ja väärtuskonfliktid.	1. Kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi. 2. Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, õpipädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine. T: ühiskonnaõpetus (kooli sisekord, sõpruskond, koolipere).

Teema 3: Inimese ja rühm (7 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid (3 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Murdeealise õigused ja kohustused.	1. Iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi. 2. Kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele. 3. Mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel. 4. Võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi.	Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (rahvusvähemused, sallivus, inimõigused), käsitöö ja kodundus (etikett, meeskonna juhtimine).

Teema 3: Inimese ja rühm (7 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet (4 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Juhtimine, võim ja autoriteet rühmas. Juhtimisstiilid.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi. 2. Demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega. 3. Selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes. 4. Väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (seadus kui regulatsioon), ajalugu (traditsioonide muutumine ajas), kehaline kasvatus (aus mäng – ausus ja õiglus spordis ning elus).</p>

Teema 4: Turvalisus ja riskikäitumine (7 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus (3 tundi).</p>	<p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus.</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused).</p>
<p>Kohustuslik teema: Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju (4 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Erinevate uimastitega seotud riskid. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamine eluliste probleemide lahendamisel.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral koolis. 2. Eristab legaalseid ning illegaalseid uimastiteid. 3. Kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele. 	<p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, tehnoloogia ja innovatsioon.</p> <p>T: loodusõpetus, bioloogia (kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus), ühiskonnaõpetus (kooli sisekord), kehaline kasvatus (ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele).</p>

Teema 5: Inimese mina ja murdeea koht selles (8 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Ohud ja probleemid seoses füüsilise minaga. Oma füüsilise mina aktsepteerimine.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi. 2. Selgitab, milles seisnebsuguküpsus. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus.</p> <p>T: bioloogia (inimese paljunemine ja areng).</p>
<p>Kohustuslik teema: Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastustus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine (5 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Meedia mõju mehelikkuse ja naiselikkuse mõistmisel ning hindamisel. Kiindumussuhete olemus. Noorukite kiindumussuhted.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks. 2. Selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist. 3. Kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ning armumist. 4. Kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes. 5. Selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus.</p> <p>L: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, kultuuriline identiteet.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (sooline võrdõiguslikkus, teadlik infotarbimine ja -eelistamine), käsitöö ja kodundus, bioloogia (inimese paljunemine ja areng).</p>

Teema 6: Õnn (2 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena. (2 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Väärtused kui valikute mõõdupuu.</p>	<p>Mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.</p>	<p>Ü: enesemääratluspädevus, sotsiaalne pädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus. L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: eesti keel ja kirjandus, karjääriplaneerimine, väärtused ja kõlblus.</p>

2.1.8.2. Inimeseõpetus 8. klass, teema: „Tervis“**Teema 1: Tervis (12 tundi)**

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Levinumad nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost. 2. Analüüsib enda tervise seisundit. 3. Kirjeldab tähtsaid tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus.</p> <p>L: keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, tehnoloogia ja innovatsioon.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus, bioloogia (meedia ja teave), kehaline kasvatus (kehalise aktiivsuse mõju tervisele), bioloogia (hingamine), matemaatika (arvnahtajate lugemine, analüüs).</p>
<p>Kohustuslik teema: Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus (1 tund).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Inimese võimalused, õigused ja vastutus seoses meditsiiniabiga.</p>	<p>Analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärust.</p>	<p>Ü: sotsiaalne pädevus, õpipädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus (kriitiline mõtlemine).</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (meedia ja teave).</p>
<p>Kohustuslik teema: Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid (4 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Dieedid. Lisaained toidus. Optimaalne kehakaal.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana. 2. Analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; analüüsib 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, ettevõtlikkuspädevus.</p> <p>L: kultuuriline identiteet, tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: kehaline kasvatus (regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised spordist ja liikumisviisidest), bioloogia (seedimine ja eritamine, aine- ja</p>

Teema 1: Tervis (12 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Müüdid seoses toitumisega. Treening. Üle-treening. Tippsport. Vigastuste vältimine.	inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele.	energiavahetuse põhiprotsessid, inimese elund-konnad, luud ja lihased, vereringe, hingamine).
Kohustuslik teema: Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi ku-junemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abista-mine, abi otsimine ja leidmine (4 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Enesesi-senduse võtted. Kurvameelsus ja depres-sioon, nende põhjused ning iseärasused noorukil.	1. Teab, mis tegurid ja toimetuleku-mehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu. 2. Selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid. 3. Kirjeldab stressiga toimetuleku. 4. viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest; kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, õpipäde-vus enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus, elukestev õpe ja karjääriplaneerimine. T: eesti keel ja kirjandus, ühiskonnaõpetus (käi-tumine kriisiolukorras), bioloogia (talitluse regu-latsioon).

Teema 2: Suhted ja seksuaalsus (11 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
Kohustuslik teema: Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja kat'-kumine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaal-identiteet, seksuaalne nauding, soojätkami-ne. Seksuaalne areng (4 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Õigused, kohustused ja vastutus seoses seksuaalsu-sega. Seksuaalsusega seotud seadused.	1. Kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sot-siaalse tervise kontekstis. 2. Kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise vii-se; selgitab, milles seisneb partnerite vastu-tus seksuaalsuhetes. 3. Demonstreerib õpisisu olukorras oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamis-tele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enese-määratluspädevus, suhtluspädevus. L: tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus, teabekeskond, tehnoloogia ja innovatsioon. T: bioloogia (paljunemine ja areng), eesti keel ja kirjandus.

Teema 2: Suhted ja seksuaalsus (11 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
	4. Väärtustab tundeid ja armastust suhetes ning vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. 5. Selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus.	
Kohustuslik teema: Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused (5 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Turvalise seksuaalkäitumisega seotud väärtused ja otsused. Ohud seoses prostitutsiooni kaasatusega. Ühiskond ning seksuaalsus: moraalne ja kultuuriline aspekt seoses seksuaalsusega.	1. Selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. 2. Kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele. 3. Kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi.	Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus L: tervis ja ohutus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus. T: ühiskonnaõpetus (ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus, inimõigused, ühiskonna liikmete õigused), bioloogia (paljunemine ja areng, inimese elundkonnad).
Kohustuslik teema: Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused (2 tundi). Laiendav ja süvendav teema: Seksuaalsel teel levivate haiguste ravivõimalused.	1. Kirjeldab, millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivate haigustesse. Kirjeldab seksuaalsel teel levinumate haiguste ärahoidmise võimalusi. 2. Teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumist vältida. 3. Eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest. 4. Nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise teemadel.	Ü: sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, väärtuspädevus. L: tervis ja ohutus, väärtused ja kõlblus. T: bioloogia (paljunemine ja areng, mikroorganismide ehitus ja eluprotsessid, vereringe).

Teema 3: Turvalisus ja riskikäitumine (9 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Vägivald suhetes. Tõhusad viisid vägivalla ärahoidmiseks ja toimetulekuks vägivallaga. Veebisuhtlus ning meediakasutus ennast ja teisi mittekahjustaval viisil.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi ning mõju inimese tervisele ja toimetulekule. 2. Kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ning sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandilt, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus. L: tervis ja ohutus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, ühiskonnaliikmete õigused), eesti keel ja kirjandus.</p>
<p>Kohustuslik teema: Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Uimastid ühiskonnas.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb. 2. Kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades. 	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, suhtluspädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus, keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (ühiskonnaliikmete õigused), bioloogia (talitluse regulatsioon).</p>
<p>Kohustuslik teema: Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohu olukordades (3 tundi).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, kuidas käituda turvaliselt ohu olukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valukorral. 2. Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral. 	<p>Ü: enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, sotsiaalne pädevus.</p> <p>L: tervis ja ohutus, suhtluspädevus.</p> <p>T: bioloogia (inimese elundkonnad, luud ja lihased, vereringe), kehaline kasvatus (teadmised spordist ja liikumisviisidest, ohutu liikumine, tegetsemine traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabivõtted).</p>

Teema 4: Inimene ja valikud (3 tundi)

Õppetegevus, õpisisu, põhimõisted	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)	Lõiming (Ü–üldpädevused, L–läbivad teemad, T-teised ained (sulgudes teemad))
<p>Kohustuslik teema: Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus (3 tundi).</p> <p>Laiendav ja süvendav teema: Inimese huvide, võimete, iseloomu ja väärtuste seos kutsevalikuga.</p>	<p>Analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.</p>	<p>Ü: väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus, enesemääratluspädevus, ettevõtlikkuspädevus.</p> <p>L: elukestev õpe ja karjääriplaneerimine, kodanikualgatus ja ettevõtlikkus, väärtused ja kõlblus.</p> <p>T: ühiskonnaõpetus (eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine), eesti keel ja kirjandus.</p>

2.2. AJALUGU

2.2.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku (oma perekonna, suguvõsa, erinevate rahvuste ajaloo, Pärnu Mai Kooli ajaloo, Eesti ajaloo, Euroopa ja maailma ajaloo) vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu (rõhuasetus on eelkõige Pärnu linn ja Pärnu maakonna ajalool), Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana (seda nii vaimsete kui materiaalsete väärtuste puhul) ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajaloo teavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmusi ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsid;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid (veebipõhised töölehed, referaatide ja uurimistöde koostamine, erinevate otsingumootorite kasutamine informatsiooni leidmiseks jne).

2.2.2. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Pärnu Mai Koolis algab õppeaine 5. klassis sissejuhatava algõpetusega (kaks õppetundi nädalas). Esimesel õppeaastal on suurim rõhuasetus just õpihuvi äratamisel, mistõttu on õppetegevus väga loominguuline ning tihedalt seotud oma perekonna, suguvõsa, kodukoha ja Pärnu ajalooaga.

6. klassis jätkub õppeaine juba eakohasust arvestava süsteemse muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooaga ning integreeritakse teemasid teiste õppeainetega. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha (eelkõige Pärnu) ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon.

Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees (õppetegevuse jõukohasust hindab õpetaja nii õpilastega individuaalselt kui klassikollektiiviga tööd tehes ning lähtub oma tähelepanekutest õppetegevust planeerides, ainetevahelist integratsiooni kavandades ning õppemeetodeid valides). Maailma ajalugu käsitletakse valitud temade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, Ajalooklubi tegevus, salongiõhtud, teemapäevad, -nädalad, muuseumi- ja arhiivitunnid, kodu-uurimistöde, uurimistöde ja referaatide koostamine, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste temade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Olulisel kohal on planeeritud, süsteemne, integreeritud (sh ka reaaliainetega) õppetegevus. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena. Ajalooõpetuse kaudu kujundatavate oskuste tarbeks vajalike tingimuste loomine on Pärnu Mai Koolis erilise tähelepanu all ning faktiteadmiste kõrval oskuste kujundamiseks vajaminevad õppemeetodid kavandatakse õpetajate tööplaanis.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides peab õpilastele tutvustama erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesisist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

2.2.3. Hindamine

Ajaloo õpitulemusi hinnates lähtutakse õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Teadmisi ja oskusi kontrollitakse integreeritult, kuid vajadusel ka oskuspõhiselt. Nii kujuneb õpilasel mõistmine, millise oskuse kujunemisele tuleks vajadusel rohkem rõhku pöörata (näiteks jutukese koostamine, töö kaardi või allikaga jne) ning mis teema vajab kordamist.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Erandiks on arutlusoskuse hindamine, kus näiteks lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid, mistõttu tutvustab õpetaja aineõpetusele iseloomulike hindamise põhimõtteid nii õppeaasta kui õppeveerandi alguses.

2.2.4. Õpikeskkond

Oluline on kasutada õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, seostada, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades saab õpetaja kasutada järgmisi materjale:

- 1) töövihik, töölehed;
- 2) ajalooatlased „Ajaloo atlas põhikoolile“, „Eesti ajaloo atlas“, „Maailma ajalugu“;
- 3) filmid ERRi saadete arhiivist (www.etv.ee/arhiiv.php), näiteks „Eesti aja lood“;
- 4) IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, www.koolielu.ee, www.miksike.ee ja internet;
- 5) seinakaardid, skeemid, tabelid jm illustratiivne materjal;
- 6) temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus, ilukirjandus;
- 7) ajalooline keskkond, muuseum.

2.2.5. Füüsiline õpikeskkond

- 1) Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.
- 2) Kool võimaldab kasutada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul.
- 3) Kool võimaldab kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid: ajaloo atlased, kontuur- ja seinakaardid, allikakogumikud, käsiraamatud, elulooraamatud ja teabekirjandus, digi-andmebaasid ja arhiivid, illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid), IKT-õ.-materjalid.

2.2.6. Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis- kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne.

Kohustuslike teemade kõrval on aineõpetajal võimalus õpetada süvendavaid/ laiendavaid teemasid. Viimaste hulgas valikuid tehes lähtub aineõpetaja isiklikest eelistustest, vastava klassis õpihuvist ja – võimetest, meetoodilisest repertuaarist ning suurematest integratsioonivõimalustest.

Õpitakse seletama ja kasutama ajaga, ajaloo periodiseerimisega ning käsitletavate teemadega seonduvaid mõisteid ja fraase. Õpiku ning lisamaterjali abil tutvutakse muinasaja ja vanaaja kohta käivate ajalooallikatega, õpitakse nendest infot leidma ning seda kriitiliselt hindama. Õpitakse kirjeldama inimese elu ja tegevust muinas- ja vanaajal, selgitama muutusi, mis leidsid ühiskonnas aset seoses tehnoloogiliste, kultuuriliste ja poliitiliste muutustega. Õpitakse tundma olusid, milles kujunesid kõige vanemad kõrgkultuurid Egiptuses ja Mesopotaamias. Õpitakse kirjeldama vanaaja riiklikku korraldust ning elulaadi, muinas- ja vanaaja kultuuri- ja teadusesaavutusi, tähtsamate vanaaja valitsejate tegevust ning võrdlema nendega seonduvaid aspekte Egiptuse, Mesopotaamia, Kreeka linnriikide ja Rooma riigi näitel. Kasutatakse IKT vahendeid õppe tõhustamiseks ning õpilaste vastavate oskuste kujundamiseks nii õppides kui ka töötulemusi esitledes.

Hindamine II kooliastmes

Õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid peaksid olema mitmekesised, sisaldama suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartide, allikmaterjali ja piltidega, loovtööd ning jutustuse kirjutamist. Ajalooallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärsust info edasikandmisel. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Lühijutu ning kirjelduse puhul hinnatakse ülesehituse loogikat ja terviklikkust, mõistete ning märksõnade sobivust konteksti, stiili ja õigekirja.

Kuna 5. klassis ei taotleta süstemaatiliste teadmiste ega oskuste kujundamist, peab sama põhimõtet järgima ka hinnates. Kontrolltöödega ei kontrollita enam kui üht õpitud teemat korraga.

2.2.7. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

II kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

II kooliastme lõpuks õpilane:

- 1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number;
- 2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
- 3) teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjuseid;
- 4) hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
- 5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
- 6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
- 7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
- 8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
- 9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti. Ajaloo algõpetus 5. klass, (70 tundi)

Teema 1: Sissejuhatus (2 tundi)

Õppesisu	Õpitulemused
Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. kasutab kontekstis aja mõistega seonduvaid sõnu, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, ajaloo periodiseerimine; 2. kirjeldab mõnda minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; 3. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 4. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 5. kasutab ajalookaarte: atlase kaardid, õpikus (töövihikus) olevad kaardid, seinakaardid jne.

Teema 2: „Ajaloollikad“

Õppesisu	Õpitulemused
Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest; 2. töötab lihtsamate allikatega;

Teema 2: „Ajaloollikad“ (järgtabel)

Õppesisu	Õpitulemused
	3. kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas.

Teema 3: „Eluolu“

Õppesisu	Õpitulemused
Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.	Õpilane: 1. kirjeldab mõnda minevikusündmust ning inimeste eluolu minevikus; 2. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 3. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4. kasutab ajalookaarti.

Teema 4: „Ajaloosündmused ja ajaloolised isikud“

Õppesisu	Õpitulemused
Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul. Pärnu Mai Koolis teeb ajalooõpetaja oma ainetunni õppesisu kavandades tihedalt koostööd Pärnu muuseumiga ning Koidula majamuuseumiga, samuti Pärnu omavalitsuse institutsioonidega, Pärnu Linnakodaniku Majaga.	Õpilane: 1. kirjeldab mõnda minevikusündmust ning inimeste eluolu minevikus; 2. leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; 3. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava ja lühijuttu; 4. kasutab ajalookaarti.

Ajalugu: teema „Muinasaeg ja vanaaeg“, 6. klass (70 tundi)**Teema 1: Sissejuhatus (2 tundi)**

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
1. Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. 2. Ajalugu ja ajalooallikad, kuidas allikmaterjale tõlgendada.		

Teema 2: Muinasaeg (8 tundi)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Muinasaja arengujärgud ja nende üldise loomustus: 1. kiviaja inimese tegevusalad; 2. põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng; 3. metallide kasutuselevõtmine; 4. Eesti muinasaja üldiseloomustus: Pulli, Kunda.	1. Inimasustuse teke ja levik antropogenees; 2. Taime- ja loomakasvatuse algus esimeste põlluharijate ja karjakasvatajate asulad; 3. Eesti ala vanim asustus: a. viimane jääaeg – Eesti ajaloo künnis; b. keskmise kiviaja Kunda kultuuri asulad; c. Kunda kultuuri asukad ja nende päritolu. 4. Eesti nooremal kiviajal: a. varaneoliitikum ja savinõude valmistamine; b. kammkeraamika levik. 5. Metalliaeg Eestis: a. ajajärgu üldiseloomustus; b. viljelusmajanduse arenemine; c. vanimad põllud: Saha-Loo, Rebala; d. kindlustatud asulad; e. kivikirstkalmed.	Õpilane: 1. kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; 2. näitab kaardil ning põhjendab, miks ja millistes piirkondades sai alguse põlluharimine; 3. teab, missuguseid muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kiviaeg</i> , <i>pronksiaeg</i> , <i>rauaaeg</i> , <i>varanduslik ebavõrdsus</i> , <i>sugukond</i> , <i>hõim</i> ; 5. teab, et Eesti esimesed asustusalad olid Pulli ja Kunda inimasula, ja näitab neid kaardil.

Teema 3: Vanad Idamaad (20 tundi)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Vanaaja sisu ja üldiseloomustus (2 tundi): 1. ajalised piirid; 2. looduslikud olud.		Õpilane: 1. selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; 2. selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse ning Mesopotaamia näitel; 3. tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid, Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri; 4. teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon, selgitab, mis on Vana Testament; 5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester</i> ; 6. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurapi, Mooses, Taavet.
Vana-Egiptus (8 tundi): 1. Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; 2. eluolu; 3. religion; 4. kultuurisaavutused.	1. Lähis-Ida kultuurivahendajad: a. hetiitide kultuurisild; b. Foiniikia meresõitjad ja tähestik; c. Pärsia impeerium. 2. Vana-Ida kõrgkultuuride põhijooned ja koht maailma ajaloos.	
Mesopotaamia (8 tundi): 1. Sumerite linnriigid, leiutised: ratas, potikeder; 2. Hammurapi seadused; 3. eluolu; 4. religion; 5. kultuurisaavutused.	1. Vana-India: a. suurlinnad Induse ääres; b. aarjalaste sisserändamine; c. kastikord; d. India kultuur: usulised tõekspidamised, budism ja selle levik, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male.	
Iisraeli ja Juuda riik (2 tundi): 1. ainujumala usk. 2. Vana Testament.		

Teema 4: Vana-Kreeka (20 tundi)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Vanim kõrgkultuur Euroopas (3 tundi): 1. Kreeka loodus ja rahvastik. 2. Kreeta ja Mükene kultuur.		Õpilane: 1. näitab kaardil Kreetat, Kreetat, Balkani poolsaart, Ateenat, Spartat, riigi laienemist hellenismi perioodil; 2. teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükene kultuurist; 3. tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal; 4. kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport; 5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>polis</i> , <i>rahvakoosolek</i> , <i>akropol</i> , <i>agoraa</i> , <i>türann</i> , <i>aristokraatia</i> , <i>demokraatia</i> , <i>kodanik</i> , <i>ori</i> , <i>eepos</i> , <i>olümpiamängud</i> , <i>teater</i> , <i>tragöödia</i> , <i>komöödia</i> , <i>skulptuur</i> , <i>Trooja sõda</i> , <i>hellenid</i> , <i>tähestik</i> ; 6. teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles, Aleksander Suur.
Kreeka linnriigid: (8 tundi): 1. ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas; 2. linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale; 3. Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi tekkimine.	1. Vana-Kreeka kolonisatsioon: a. Kreeka kolooniad Vahemere ja Musta mere rannikul; b. kreeklased ja barbarid. 2. Kreeka linnriikide kaubanduslikud ja kultuurisidemed kohalike hõimudega ning Kreeka-Pärsia sõjad: a. pärslaste vallutused Väike-Aasias; b. Maratoni, Termopüülide ja Salamise lahingud.	
Vana-Kreeka kultuur ja eluolu: (9 tundi) 1. kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana; 2. olümpiamängud; 3. religioon ja mütoloogia; 4. Homerose kangelseepika; 5. ajalookirjutus: Herodotos; 6. teater; 7. kunst: arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal; 8. hellenite igapäevaelu; 9. hellenistlik kultuur; 10. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.	1. Vana-Kreeka näitekirjandus, kõnekunst, filosoofia (Demokritos, Sokrates, Platon, Aristoteles), skulptorid (Pheidias, Myron), muud teadused; 2. maailmaimed.	

Teema 5: Vana-Rooma (20 tundi)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Rooma riigi tekkimine (3 tundi): 1. looduslikud olud; 2. Rooma linna tekkimine; 3. kuningad; 4. vabariigi algus.	Etruskid: 1. linnriigid; 2. kultuur.	Õpilane: 1. näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat; 2. teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist; 3. selgitab Rooma riigikorda eri aegadel; 4. iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; 5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vabariik, forum, kapitoolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel</i> ;
Rooma vabariik (4 tundi): 1. ühiskondlik korraldus; 2. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal; 3. kodusõjad Roomas. Caesar. Vabariigi lõpp.	Orjandus ja talupoegade laostumine: 1. orjus Roomas ja Spartacuse ülestõus; 2. vendade Gracchuste reformiliikumine.	6. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Romulus, Hannibal, Caesar, Augustus, Jeesus Kristus.
Rooma keisririik (4 tundi): 1. ühiskondlik korraldus. Augustus; 2. Rooma imperium ja selle lõhenemine.	Suur rahvaste rändamine ja Lääne-Rooma riigi lõpp.	
Vana-Rooma kultuur ja eluolu (9 tundi): 1. rahvas ja eluolu; 2. Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn; 3. kunst ja arhitektuur; 4. avalikud mängud; 5. Rooma õigus; 6. ristiusu teke. Uus Testament.	1. Vana-Rooma: a. kõnekunst ja kirjandus: Cicero, Caesar, Vergilius; b. teadus: Tacitus; c. usund; d. kultuuripärand, kreeka kultuuri mõju. 2. Ristiusu levik Rooma riigis: a. Jeesus Kristuse elu; b. kristlaste suhted Rooma riigivõimuga. 3. Uus Testament.	

2.2.8. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

Õppetegevus 7. klassis

Võimaluse korral korraldatakse õppekäike, ekskursioone ning õppetunde muuseumis ja arhiivis. Selleks on Eesti muinas- ja keskaja õppimiseks palju võimalusi. Õppekäigud ning ekskursioonid ajaloolises keskkonnas tekitavad suuremat huvi kodukoha ajaloo vastu. Siit võiks alata esimese uurimusliku töö kirjutamine.

Aktiivse õppetegevuse kaudu õpitakse nägema ühiskonna arengus olulisi seoseid ja probleeme, neid analüüsima, tegema järeldusi, pakkuma lahendusi, kujundama oma seisukohta ning seda põhjendama.

Õpitakse leidma kaardil Frangi riigi asukohta ja selle jagunemist, viikingite retkede põhisuundi, araablaste asuala ja vallutusi ning võrreldakse tänapäeva kaardiga. Õpitakse tundma ja iseloomustama feodaalse ühiskonna tunnusjooni ning võrreldakse erinevate seisuste elulaadi. Iseloomustatakse kiriku osa ja tegevust keskaegses ühiskonnas, õpitakse tundma islami usu põhitunnuseid ning araabia kultuuri eripära. Käsitletakse eestlaste eluolu ja tegevusalasid muinasaja lõpus, võitlust võõrvõimude sissetungi vastu ning muistse vabadusvõitluse tagajärgi. Õpilasi suunatakse otsima jõukohast lisamaterjali keskaegse ja varauusaegse ühiskonna kohta. Õpitakse koostama kava, lühijuttu ja referaati ning neid ette kandma, sh IKT vahendeid rakendades. Õpitakse tundma riikidevahelise sõjategevuse põhjusi, tulemusi ja tagajärgi Inglismaa ning Prantsusmaa näitel. Iseloomustatakse ja võrreldakse romaani ja gooti stiili ning renessansi. Analüüsitakse maadeavastuste eeldusi ja põhjusi ning suunatakse õpilasi leidma ja selgitama maadeavastuste mõju ühiskonna edasisele arengule ning uue maailmapildi kujunemisele. Õpitakse tundma reformatsiooni tähendust ja mõju keskaja ühiskonna, majanduse ning kultuuri arengule. Käsitletakse ajalooliste isikute tegevust ning nende rolli erinevates ajaloosündmustes.

Õppetegevus 8.klassis

Õpitakse tundma valgustusajastul toimunud muutusi riikide valitsemises. Analüüsitakse poliitiliste reformide mõju ühiskonna arengule, käsitledes seda erinevate inimeste vaatevinklist. Tuvastatakse erinevusi reformide ja revolutsioonide kaudu toimunud muutustes. Võrreldakse USA riiklikku korraldust Euroopa uusaegsete riikide omaga ning õpitakse tundma uusaegse ühiskonna põhijooni Euroopas. Õpitakse tundma Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade põhjusi, tagajärgi ning mõju Euroopale, tööstusliku pöörde mõju majandusele ja ühiskonnale 19. sajandil ning rahvusriikide kujunemist Saksamaa näitel; Eesti rahvusliku liikumise eeldusi, sündmusi ja liidreid. Analüüsitakse ning õpitakse tundma Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi ning Eesti iseseisvumisega seotud sündmuste käiku. Kaardil vaadatakse Esimese maailmasõja eel tekkinud liituseid, sõja käiku ja osalenud riike ning Versailles' rahu tulemusel kujunenud Euroopa riikide piire, võrreldes seda olukorda tänapäeval valitsevaga. Kolmandas kooliastmes on oluline omandada uurimistöö koostamise kogemus. 8. klassis sobivad selleks kodukoha ajaloo seotud teemad.

Õppetegevus 9. klassis

Kaardi alusel õpitakse tundma, mis territoriaalsed muutused toimusid Versailles' rahulepingu järel: Saksamaa piirid, impeeriumide lagunemine, iseseisvunud riigid. Võrreldakse kaardiga enne Esimest maailmasõda. Kaardi alusel õpitakse tundma muutusi Teise maailmasõja järel: Saksamaa piirid, Saksamaa lõhestamine, iseseisvate riikide kadumine, tähtsamad rinded ja lahingud, MRP mõjusfäärid. Võrreldakse kaardiga enne Teist maailmasõda.

Õpitakse tundma rahvusvahelise elu sündmusi ja erinevate riikide välispoliitilisi taotlusi, analüüsitakse Versailles' süsteemi mõju ning ülemaailmse majanduskriisi mõju, tehakse järeldusi, miks rahvusvaheline olukord teravnes. Iseloomustatakse ja võrreldakse demokraatiat ning diktatuuri. Analüüsitakse diktatuuri eri vormide sarnasusi ja erinevusi. Õpitakse tundma Teise maailmasõja eelset rahvusvahelist olukorda ja riikidevahelisi suhteid ning esile tooma Teise maailmasõja põhjusi.

Analüüsitakse allikaid, sh dokumente, ning õpitakse tundma baaside lepingu ja MRP lisaprotokollide sisu ning olukorda, milles lepingud sõlmiti, tehakse dokumentidele tuginedes järeldusi ja antakse hinnanguid. Õpitakse tundma sündmuste kronoloogiat Eestis ning sündmuste seotust rahvusvahelise olukorraga. Analüüsitakse Eesti Vabariigi võimalusi ja valikuid Teise maailmasõja eel ning ajal.

Õpitakse tundma ajalooliste isikute elu ja tegevust. Suunatakse õpilasi ise informatsiooni otsima, erinevaid infokanaleid kasutama. Õpitakse tundma Eesti Vabariigi ajaloo põhisisu ning arengu põhijooni. Õpitakse tundma üldisi muudatusi nii maailma kui ka eesti kultuuri arengus. Õpilased koostavad esitlusi individuaalselt või rühmatöö tutvustamiseks IKT vahendeid kasutades.

Ajalooalane uurimistöö võib olla elusolevate vanema põlvkonna esindajate või sugulaste elukäigu uurimine, seoste loomine õpitud lähiajaloo, pereloo ja kodukoha ajaloo vahel.

Õppevara

Õpiku kõrval tuleb kasutada muid õppematerjale, mis aitavad õpitavat illustreerida, täiendada ja rakendada. Õpikeskkonda kujundades võib õpetaja kasutada järgmisi materjale:

1. töövihik, töölehed;
2. ajalooatlased „Ajaloo atlas põhikoolile“, „Eesti ajaloo atlas“, „Maailma ajalugu“;
3. filmid ERRi saadete arhiivist (www.etv.ee/arhiiv.php), näiteks „Eesti aja lood“;
4. IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, www.koolielu.ee ja www.miksike.ee, internet;
5. seinakaardid, skeemid, tabelid jm illustratiivne materjal;
6. temaatiline lisakirjandus: allikad, ajaloolugemikud, populaarteaduslik kirjandus, ilukirjandus;
7. ajalooline keskkond, muuseum.

Õppekirjandus 9. klassis

1. Ajalooatlas, kontuurkaardid, seinakaardid, skeemid ja tabelid.
2. Illustratiivne pildimaterjal, fotod, kroonikafilmid, näiteks filmid „Detsembrikuumus“,
3. „Nimed marmortahvil“.
4. Eesti Vabariigi põhiseadused, dokumendikogumikud (nt Asutava Kogu dokumendid), allikakogumikud (nt Baltimaade ajaloo lugemik. Avita, 2002; Eesti ajaloo pöördepunktid. Dokumente ja materjale vene õppekeelelega gümnaasiumile. Argo, 2008).
5. Ajalooõpetaja käsiraamatud (nt Tagasivaade minevikku, erinevad vaatenurgad. Zvaigsne, 2000; Ajalugu ei ole ainult minevik, minevik ei ole veel ajalugu. EAS, 2004; Holokaust, õppematerjal. EAS, 2007; Kommunistlike režiimide kuritegudest, õppematerjal. Infotrükk, 2009).
6. Elulooaamatud, teemakirjandus, ajalooalane ilukirjandus.
7. Digitaliseeritud ajalehed (www.dea.ee).
8. ERRi saadete arhiiv (<http://etv.err.ee/arhiiv.php>).
9. Dokumentaalsarjad, nt „Tuulepealne maa“, „Eesti aja lood“.
10. IKT-põhised õppematerjalid: interaktiivsed töölehed, nt www.koolielu.ee ja www.miksike.ee.

2.2.9. Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust. Põhikooli lõpetaja:

1. iseloomustab ajaloo põhietappe näidete kaudu; mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi; võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult; teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajalooga ning saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti; töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt; otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades; töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme; asetab end minevikus elanud inimese olukorda.

2.2.9.1. Keskaeg ja varauusaeg 7. klass, (70 tundi)**Teema 1: „Maailm keskajal 476–1492“ 50 tundi**

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Keskaja koht maailma ajaloos (4 tundi): 1. keskaja ühiskonna üldisloomustus; 2. periodiseering; 3. ühiskonnakorraldus; 4. läänikord; 5. eluolu ja maailmapilt.	1. Keskaja ajaloo allikad: kroonikad ja ürikuud; 2. Keskaja probleem väljaspool Euroopat.	Õpilane: 1. iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi, kiriku osa keskaja ühiskonnas kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekki- sid keskaegsed linnad; iseloomustab keskaegse linna eluolu; 2. iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist; 3. iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablase vallutusi; 4. kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi; 5. toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused; 6. nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ja muistset vabadusvõitlust; 7. teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik; 8. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament,
1. Kirik ja kultuur keskajal (8 tundi): 2. ristiusu õpetuse alused; 3. kiriku osa ühiskonnas; 4. ristisõjad; 5. keskaja ülikoolid ja teadus; 6. romaani ja gooti stiil.	1. ristiusu levik; 2. kirikuinstitutsioonid; 3. paavstivõimu tugevnemine, Innocentius III; 4. ketserid ja inkvisitsioon; 5. Ida-Lääne kiriku vastuolu; 6. vaimulikud rüütliordud; 7. rüütli- ja talurahvakultuur.	
Frangi riik (5 tundi): 1. Frangi riigi teke; 2. riik Karl Suure ajal; 3. Frangi riigi jagunemine; 4. Kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.	karolingide renessanss.	
Araablased (4 tundi): 1. Araabia ühiskond; 2. Muhamed. Islam; 3. araabia kultuur ja selle mõju Euroopale.	Kalifaat.	

Teema 1: „Maailm keskajal 476–1492“ 50 tundi (järgtabel 1)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Bütsants (6 tundi): 1. Bütsantsi tugevuse põhjused; 2. Justinianus I; 3. Vana-Vene riigi teke.	1. Ida-Rooma eriseisund barbarite ekspansiooni ajal; 2. ristiusk Bütsantsis; 3. Bütsantsi kultuuri- ja teadussaavutused; 4. Bütsantsi võitlus naabritega; 5. eremiidid. Püha Antonius; 6. ketserlikud liikumised.	raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka; 9. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus I, Muhamed.
Linnad ja kaubandus (6 tundi): 1. linnade teke ja eluolu; 2. hansakaubandus Põhja-Euroopas; 3. tsunftikord; 4. linnade valitsemine.		
Põhja-Euroopa ja Eesti (3 tundi): 1. Skandinaavia eluviis ja ühiskond; 2. viikingite retked.	1) Muistsete skandinaavlaste maailmapilt ja jumalad; 2) viikingid ja Ameerika avastamine.	
Eesti keskajal (8 tundi): 1. eluolu muinasaja lõpus; 2. muinasmaakonnad; 3. muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine; 4. ühiskonna struktuur. Valitsemine; 5. Liivi ordu. Linnad.	1. Saksa Ordu; 2. Jüriöö ülestõus.	

Teema 1: „Maailm keskajal 476–1492“ 50 tundi (järgtabel 2)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel (6 tundi): Saksa-Rooma keisririik; Parlamendi kujunemine Inglismaal; Prantsusmaa ühendamine; eluolu keskajal.	Saksamaa killustatus; tugev kuningavõim Inglismaal; 100-aastane sõda.	

Teema 2: „Maailm keskajal 1492–1600“ 20 tundi

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Ühiskond varauusajal (5 tundi): 1. uue maailmapildi kujunemine; 2. tehnoloogia areng; 3. majanduslikud suhted; 4. humanism; 5. kujutatav kunst, Leonardo da Vinci.		Õpilane: 1. teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon; 2. iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; 3. seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism</i> ; 5. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Kolumbus, Martin Luther, Leonardo da Vinci.
Suured maadeavastused (5 tundi): 1. Ameerika avastamine; 2. maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.	Indiasse viiva mereteede avastamine; esimene ümbermaailmareis.	
Reformatsioon (5 tundi): reformatsioon Saksamaal. Martin Luther.	1. vastureformatsioon ja katoliku kiriku uuenemine; 2. Jesuiitide ordu; 3. ususõjad Euroopas.	

Teema 2: „Maailm keskajal 1492–1600“ 20 tundi (järgtabel)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Eesti 16. sajandil (5 tundi): 1. reformatsioon; 2. haldusjaotus ja linnad; 3. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.	Jesuiidid Eestis.	

2.2.9.2. Uusaeg 8. klass, (70 tundi)**Teema 1: „Maailm 1600–1815“ 35 tundi**

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas (10 tundi): 1. absolutismi kujunemine, Louis XIV; 2. valgustusfilosoofia; 3. Inglise kodusõda ja restauratsioon; 4. Inglismaa ja Prantsusmaa; 5. 18. sajandi valgustatud absolutism Preisi- maa näitel, Friedrich II.	1. valgustatud absolutism Venemaa näitel, Katariina II; 2. Joseph II ja Austria; 3. Euroopa 17. ja 18. sajandi sõdades.	Õpilane: 1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile; 2. iseloomustab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus (10 tundi): 1. valitsemine: keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord; 2. Põhjasõda, Peeter I; 3. Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil; 4. muutused majanduses ja poliitikas; 5. vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).	1. halduskorraldus; 2. keskvoimu tugevnemine Karl XI ja Katariina II ajal; 3. teised rahvusrühmad Eestis.	3. selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju; 4. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad; 5. teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;

Teema 1: „Maailm 1600–1815“ 35 tundi (järgtabel)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
USA iseseisvumine (4 tundi): 1. Iseseisvussõda; 2. USA riiklik korraldus.	Inglise kolooniad Põhja-Ameerikas.	6. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigi-korraldust;
Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu (8 tundi): 1. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg; 2. Napoleoni reformid; 3. Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos.	1. jakobiinid; 2. konsulaat ja keisririik; 3. koalitsionisõjad ning 1812. aasta Vene-Prantsuse sõda; 4. revolutsiooni mõju eluolule ja kultuurile.	7. iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni; 8. iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni; 9. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>valgustus, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism</i> ;
Kultuur (3 tundi): 1. barokk; 2. klassitsism.		teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Napoleon, Louis XIV, Peeter I, Voltaire.

Teema 2: „Maailm 1815-1918“ 35 tundi

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Industriaalühiskonna kujunemine (4 tundi): 1. tööstuslik pööre; 2. vabrikutootmine; 3. linnastumine; 4. industriaalühiskonna sotsiaalne pale; 5. 19. sajandi poliitilised õpetused.	1. tehnilised leiutised; 2. majandusõpetused; 3. koloniaalimpeeriumide rajamine; 4. maailma majanduse kujunemine.	Õpilane: 1. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite; 2. iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas; 3. selgitab Eesti iseseisvumist; 4. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;

Teema 2: „Maailm 1815-1918“ 35 tundi (järgtabel)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Rahvuslus ja rahvusriigid (4 tundi): 1. rahvusluse tõus Euroopas; 2. rahvusriigi loomine Saksamaa näitel; 3. Saksa keisririik.	1. rahvuslik vabadusliikumine Itaalias; 2. Põhja-Ameerika 19. sajandil; 3. Inglismaa ja Prantsusmaa 19. sajandil.	5. iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</i>
Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul (10 tundi): 1. Vene impeeriumi äärealade poliitika; 2. talurahvaseadused; 3. rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused; 4. venestusaeg; 5. 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.	Venemaa 19. sajandil: 1. usuvahetusliikumine ja väljarändamine; 2. seltsiliikumine.	
Esimene maailmasõda (13 tundi): 1. uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas; 2. sõja põhjused, kulg ja tagajärjed; 3. maailmasõja mõju Eestile; 4. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.	1. Compiègne'i vaherahu; 2. 1917. aasta revolutsioonid Venemaal ja Eestis.	
Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul (4 tundi): 1. eluolu; 2. ajakirjandus; 3. seltsiliikumine.	Kunst, muusika, teater, kirjandus, teadus ja tehnika.	

2.2.9.3. Lähiajalugu 9. klass, (70 tundi)**Teema 1: „Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939“ 25 tundi**

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Rahvusvaheline olukord (3 tundi): 1. Pariisi rahukonverents; 2. poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; 3. Rahvasteliidu tegevus ja mõju; 4. sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.	1. Saksamaa taasrelvastumine; 2. Berliini-Rooma telg; 3. Antikominterni pakt; 4. kodusõda Hispaanias.	Õpilane: 1. näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versailles´ süsteem); 2. toob esile rahvusvahelise olukorra teravnemise põhjusi 1930. aastail; 3. iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda;
Maailemamajandus (2 tundi): ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.	Majanduskriisi mõju erinevatele riikidele.	4. iseloomustab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul;
Demokraatia ja diktatuurid 1920.- 1930. aastail (8 tundi) 1. demokraatia ja diktatuuri põhijooned; 2. demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel; 3. autoritarism Itaalia näitel; 4. totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.	1. demokraatia laienemine; 2. demokraatlikud ja mitte- demokraatlikud liikumised; 3. demokraatia Suurbritannia ja Prantsusmaa näitel; 4. diktatuuririikide vägivald poliitika: näljahäda Ukrainas, repressioonid, rassipoliitika Saksamaal.	5. iseloomustab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, ideoloogia, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles` süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu</i> ;
Eesti Vabariik (8 tundi): 1. Vabadussõda; 2. Asutav Kogu: maareform ja põhiseadus; 3. demokraatliku parlamentarismi aastad; 4. vaikiv ajastu; 5. majandus; 6. kultuur ja eluolu; 7. välispoliitika.	1. detsember 1924; 2. Eesti Vabariigi poliitikud K. Päts, J. Tõnisson, A. Larka, J. Laidoner, J. Poska; 3. Eesti Vabariigi põhiseadused; Balti Liit.	7. teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson.

Teema 1: „Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939“ 25 tundi (järgtabel)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel (4 tundi): 1. uued kultuurinähtused; 2. teadus; 3. tehnika areng: aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film; 4. kirjandus ja kunst; 5. uued propagandavahendid.	1. mood, muusika, tants; 2. kirjandus ja kunst; 3. naine ja ühiskondlik elu; 4. propaganda.	

Teema 2: „Teine maailmasõda 1939–1945“ 10 tundi

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Rahvusvaheline olukord (2 tundi): lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP.	Lepituspoliitika / rahustamispoliitika ja selle mõju. Anschluss	Õpilane: 1. näitab kaardil Teise maailmasõja sõjategevust Idarindel, Läänerindel, Vaiksel ookeanil ja Põhja-Aafrikas ning muudatusi Teise maailmasõja järel; 2. iseloomustab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel, ja toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjusi; 3. selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 4. iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist; 5. teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja tulemused ning
Sõjategevuse üldiseloomustus (4 tundi): 1. sõja algus ja lõpp; 2. sõdivad pooled, rinded; 3. holocaust; 4. ÜRO asutamine.	1. Saksamaa ja NSV Liidu kallaletung Poolale. Katõn; 2. Talvesõda; 3. Sõjategevus Euroopas ja NSV Liidu territooriumil; 4. Saksamaa ja Jaapani kapituleerumine. Tuumarelvaga kasutamine USA poolt; Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemine: 1. Atlandi Harta; 2. Ühinenud Rahvaste deklaratsioon; 3. Teherani, Jalta ja Potsdami konverentsid.	

Teema 2: „Teine maailmasõda 1939–1945“ 10 tundi (järgtabel)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
	F. D. Roosevelt, J. Stalin, W. Churchill.	tagajärjed. 1. teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ja mis riikidest moodustus Hitleri- vastane koalitsioon;
Eesti Teise maailmasõja ajal (4 tundi): 1. baaside ajastu; 2. iseseisvuse kaotamine; 3. juuniküüditamine; 4. sõjategevus Eesti territooriumil; 5. Nõukogude ja Saksa okupatsioonid.	1. eestlased Saksa ja Nõukogude sõjaväes; 2. soomepoisid; 3. iseseisvuse taastamise katse; 4. massiline pagemine Eestist.	seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>MRP</i> , <i>holokaust</i> , <i>küüditamine</i> , <i>baaside leping</i> , <i>okupatsioon</i> , <i>Atlandi Harta</i> , <i>ÜRO</i> .

Teema 3: „Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000“ 35 tundi

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Külm sõda (4 tundi): 1. külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid; 2. kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine; 3. kriisid ja sõjad: Kuuba kriis, Berliini müür, Vietnami sõda.	1. NATO moodustamine; 2. Korea sõda; 3. 1956. aasta ülestõus Ungaris; 4. Praha kevad 1968. aastal; 5. Suessi kriis, Berliini kriis; 6. pingelõdvendus.	Õpilane: 1. iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; 2. näitab kaardil olulisemaid külma sõja aegseid kriisikoldeid ja muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; 3. iseloomustab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel;
Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel (4 tundi): 1. USA ühiskond: sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika; 2. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng.	Koloniaalsüsteemi lagunemine: 1. uute sõltumatute riikide tekkimine; 2. iseseisvumisjärgsed arengusuunad ja probleemid; 3. J. Kennedy, R. Reagan;	4. iseloomustab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus;

Teema 3: „Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000“ 35 tundi (järgtabel 1)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Ida- ja Lääne- Saksamaa suhted.	4. Vietnami sõja mõju; 5. K. Adenauer, W. Brandt, uus idapoliitika; 6. sotsiaalne turumajandus; 7. Euroopa Ühenduse rajamine, laienemine ja areng.	5. toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; 6. analüüsib Eesti iseseisvumise taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; 7. iseloomustab kultuuri ja eluolu 20. sajandil;
Kommunistlikud riigid (6 tundi): 1. kommunistliku süsteemi teke; 2. NSV Liit: stalinism, sula, stagnatsioon.	Kommunistlike riikide poliitika ja majanduse iseloomulikud jooned. Hiina RV: 1. Mao Zedong, kommunistlikud ümberkujundused; 2. HRV välissuhted; 3. liberaliseerimine, Deng Xiaoping. 1. VLO, VMN; 2. sotsialismimaad Euroopas; 3. „Solidarsus“ Poolas.	8. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid: <i>perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon</i> ; 9. teab, kes olid järgmised isikud, ja iseloomustab nende tegevust: Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar, Mart Laar.
Eesti Nõukogude okupatsiooni all (6 tundi): 1. piiride muutumine; 2. repressioonid; 3. kollektiviseerimine; 4. industrialiseerimine; 5. poliitiline juhtimine; 6. kultuur ja eluolu.	1. EKP KK VIII pleenum; 2. vastupanuliikumine; 3. Välis-Eesti.	
Kommunistliku süsteemi lagunemine (4 tundi): 1. perestroika ja glasnost; 2. M. Gorbatšov; 3. B. Jeltsin; 4. Saksamaa ühinemine.	1. riigipöördekatse NSV Liidus; 2. VLO ja VMNi lagunemine; 3. Berliini müüri langemine; 4. Läti ja Leedu iseseisvuse taastamine.	

Teema 3: „Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000“ 35 tundi (järgtabel 2)

Õppetegevus, kohustuslikud teemad	Süvendavad/laiendavad teemad	Õpitulemused (kohustuslike teemade kohta)
Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine (5 tundi): 1. laulev revolutsioon; 2. Balti kett; 3. põhiseadusliku korra taastamine.	1. fosforiidikampaania; 2. IME; 3. Eesti Muinsuskaitse Selts; 4. Rahvarinde moodustamine; 5. suveräänsusdeklaratsioon; 6. Eesti Vabariigi kodanike komiteede liikumine; 7. Põhiseaduse Assamblee moodustamine; 8. Rahareform; 9. võõrvägede väljaviimine.	
Maailm 1990. aastail (2 tundi): 1. üldülevaade; 2. Euroopa Liidu laienemine; 3. NATO laienemine; 4. uued vastasseisud.	1. ÜRO ülesanded ja põhitegevus nüüdismaailmas; 2. Maailmamajandus pärast II maailmasõda; 3. Rahvusvaheline Valuutafond, Maailmapank.	
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel (4 tundi): 1. teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, infotehnoloogia; 2. massikultuur; 3. naine ja ühiskondlik elu; 4. muutused mentaliteedis.	1. globaalprobleemid; 2. kirjandus ja kunst; 3. kino ja film; 4. muusika; 5. mood; 6. tants.	

2.3. ÜHISKONNAÕPETUS

2.3.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. tunneb huvi ühiskonna (sh kindlasti Pärnu linna ja maakonna) probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
2. oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
3. teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul (seda eelkõige Pärnu linna ja Pärnumaal asuvate linnad ja valdade näitel) kui ka Eesti riigi tasandil;
4. väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seaduskuulekas;
5. määratleb ennast koolipere- ja ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

2.3.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.

Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainaena.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool (Pärnu Mai Kooli näitel, tuues paralleele varasema koolikogemusega) ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus (eelkõige Pärnu linn, õpilase koduvald või – linn), riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana, (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasrääkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõte, ressursid, tootlikkus,

kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide püstitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme.

Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppe meetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elu situatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

1. lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega (integratsioonivõimalused ja lõimitud teemad arutletakse õpetajate poolt läbi töörühmades ning ainekomisjonides ning kantakse koos läbivate teemadega õpetaja tööplaani);
2. taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda (sh on õpetajal võimalus suunata õpilast aktiivselt osalema kodanikualgatuslike organisatsioonide tegevuses, linnaosa keskuste töös, rahvamajades, Pärnumaa Noorte Liidu töös jne);

3. võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
4. kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
5. rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
6. laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu (nii kooli, Pärnu Keskraamatukogu kui haruraamatukogud), kohaliku omavalitsuse (Pärnu linnavolikogu ja –valitsus) ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud (näiteks Raeküla Vanakooli Keskus, Pärnu Noorusemaja, Ingerisoomlaste Selts jne), arhiivid, näitused, muuseumid.

Hindamine

Ühiskonnaõpetuse õpitulemusi hinnates lähtutakse põhikoolis õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest.

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratud õpitulemused.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid peavad olema mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastmele vastavalt võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi käiku. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

2.3.3. Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja on viisakas, sõbralik, väärikas, vastutustundlik, töökas, täpne ja aus, evib Pärnu Mai Kooli põhiväärtusi;

Hindamine

Kokkuvõtvaks hindamiseks sobivad arvamyslugu ja juhtumianalüüs, dokumendi, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded, mõiste ja selgituse kokkuviimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms) ning informatsiooni leidmine, kasutamine ja rühmitamine. Selles vanuseastmes on eriti oluline, et arutlusoskust kujundavaid ja kontrollivaid ülesandeid koostades järgitaks jõukohasuse põhimõtet. Alustada tuleks lihtsamatest ülesannetest, kus õpilasele on lahendamiseks antud märksõnad, ülesande mõistmist ja lahendamist toetav selgitus ning täpne juhend.

Füüsiline õpikeskkond

Põhiline õppetegevus toimub klassiruumis, kus on internetiühendusega arvuti ja filmi vaatamise võimalus. Ühiskonnaõpetuseks vajalikud õppevahendid on:

- 1) Eesti Vabariigi poliitiline kaart;
- 2) Euroopa poliitiline kaart;
- 3) Eesti Vabariigi põhiseadus;
- 4) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (soovitavalt 2–3 õpilase kohta üks eksemplar);
- 5) ÜRO lapse õiguste konventsioon (soovitavalt 2–3 õpilase kohta üks eksemplar);
- 6) õppeotstarbelised DVD-d, CD-d;
- 7) erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja metoodilised materjalid.

Ühiskonnaõpetuse tundides kasutatakse järgmisi allikaid:

- 1) õppekirjandus (õpikud, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jm), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid, internetileheküljed;
- 2) kodaniku käsiraamatud <http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>;
- 3) rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvuste Ühenduse infolehed <http://www.nationalities.ee>, Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaiik”, kohaliku omavalitsuse kodulehekülj;
- 4) maailmahariduse portaal <http://www.maailmakool.ee>;
- 5) mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit <http://www.ngo.ee>, Noorteportaali NIP <http://www.nip.ee> jne), noorteorganisatsioonid (nt kodutütred <http://www.kodutytar.ee>, skaudid <http://www.skaut.ee>, ELO <http://www.elo.ee/> jne);
- 6) e-demokraatia võimalused (nt Riigiportaali <http://www.eesti.ee>), riigiasutuste kodulehed (nt Haridus- ja Teadusministeerium <http://www.hm.ee>);
- 7) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, lapse õiguste konventsioon, noorte abitelefoniid (nt Lastebabi telefon 116 111);
- 8) põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, õpilasomavalitsusi hõlmavad kodulehed (nt Eesti Õpilasesinduste Liit <http://www.escu.ee>), oma kooli kodukord;
- 9) tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike <http://www.miksike.ee>, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt <http://www.kuut.ee>), suhtluskeskkonnad (nt Rate, Orkut, Facebook jne), e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad;
- 10) tarbimisega seotud kodulehed (nt Eesti Tarbijakaitse Liit <http://www.tarbijakaitse.ee>), raha planeerimine (nt Tarbijaveeb <http://www.minuraha.ee>), elektrooniline tarbija- ja pakendiinfo (nt <http://www.tarbijakaitse.ee/>, <http://www.envir.ee/999> jne), elukutsevalikut
- 11) hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja <http://www.rajaleidja.ee>), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülj <http://www.stat.ee/>).

Õpikeskkond

Teema illustreerimiseks: rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvuste Ühenduse infolehed <http://www.nationalities.ee/>, Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaiik”, kohaliku omavalitsuse kodulehekülj; maailmahariduse portaali <http://www.maailmakool.ee>.

2.3.4. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.3.4.1. Ühiskonnaõpetus 6. klassis (tundi)

I teema Sotsiaalsed suhted (11 tundi)

1. Sotsiaalsed suhted (6 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus (2 tundi). Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Kultuur rahvusliku identiteedi kandjana.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Rahvuslikud ja usulised kultuuritraditsioonid. Mõne Eestis elava vähemusrahvuse kultuur. Kohalik kirikukogudus.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodukoha rahvas ja kodukoha rahvused</i>. 2. Nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone. 3. Nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid. 	<p>Teema illustreerimiseks: rahvuseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvuste Ühenduse infolehed http://www.nationalities.ee/, Eesti Kirikute Nõukogu http://www.ekn.ee jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaiik”, kohaliku omavalitsuse kodulehekülj; maailmahariduse portal http://www.maailmakool.ee.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel ja kirjandus: teemad „Rahvaluule“, „Omakultuur ja kultuuriline mitmekesisus“. 2. Võõrkeeled: teema „Kodu ja lähiümbrus“ all kodu ning koduümbrus. 3. Ajalugu: kogukonna identiteedi teke. 4. Inimeseõpetus: teema „Suhtlemine teistega“ all, eelarvamuste mõju. 5. Matemaatika: statistilise materjali kasutamine. 6. Läbiv teema: „Kultuuriline identiteet“.
<p><u>Kohustuslikud teemad: (1 tund).</u> Sooline võrdõiguslikkus.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Sooline võrdõiguslikkus klassis. Soolised stereotüübid.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>sallivus, võrdõiguslikkus</i>. 2. Toob näiteid meeste ja naiste võrdsete õiguste ning nende 	<p>Sotsiaalministeerium: http://www.sm.ee/tegevus/sooline-vordoiguslikkus.html; Euroopa Komisjon: http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=48&langId=et</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: sugudevahelised erinevused, soorollid. 2. Ajalugu: soorollide kujunemine ja muutumine. 3. Eesti keel, kirjandus: soorollide kujutamine ilukirjanduses

1. Sotsiaalsed suhted (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
	rikkumiste kohta. 3. Suhtub sallivalt erinevustesse.		
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Pere ja suguvõsa. (1 tund). Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Ühistegevus ja traditsioonid peres, suguvõsas, koolis, kodukohas.	Õpilane: Teab ja hoiab kogukonna traditsioone.	Nimede päritolu; vaba sugupuu tegemise programm GENI (www.geni.com), see on inglise keelne programm, mida on lihtne kasutada ning mis on ühtlasi sotsiaalne suhtluskeskkond; sugupuu uurimine.	1. Inimeseõpetus: kogukonnasisesed suhted. 2. Ajalugu: kogukondade kujunemine ja roll. 3. Eesti keel, kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduslikes teostes. 4. Kunstiõpetus: teema avamine omaloomingus.
Kohustuslikud teemad: Euroopa riigid, Eesti naaberriigid (2 tundi). Süvendavad/laiendavad teemad: Euroopa Liidu liikmesriigid.	Õpilane: 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>riik</i> . 2. Nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 3. Teab, mis on isikutunnistus ja vajalikud reisidokumendid (pass, isikutunnistus).	Euroopa Liitu tutvustavad materjalid (nt „12 lugu Euroopa Liidust“ (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_et.htm , „Ülevaade Euroopa Liidust“ (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/69/index_et.htm , Euroopa Liit slaididel http://europa.eu/abc/euslides/index_et.htm ; Euroopa Liidu teemalised õppemängud põhikoolile http://www.springday2010.net/ww/et/pub/spring2010/games_educational_games.htm).	1. Ajalugu: Euroopa tsivilisatsiooni kujunemine. 2. Võõrkeeled: teema „Riigid ja nende kultuur“ all Eesti naaberriigid. 3. Loodusõpetus: planeet Maa.

2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja –algatus; koostöö (5 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad: (1 tund).</u> Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Tutvub valikuliselt ühe ühenduse tegevusega.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus</i>. 2. Nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust. 	<p>Mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit http://www.ngo.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Matemaatika: statistilised materjalid. 2. Inimeseõpetus: suhted teistega. 3. Eesti keel: teema „Kodanikuühiskond ja rahvussuhted“.
<p><u>Kohustuslikud teemad: Noorte organisatsioonid (1 tund).</u></p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Tutvub valikuliselt ühe noorteorganisatsiooni eesmärkide ja tegevusega.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone, kirjeldab nende tegevust ning osaleb neis võimaluse korral.</p>	<p>Noorteportaal NIP - http://www.nip.ee, noorteorganisatsioonid (nt kodutütred http://www.kodutytar.ee, skaudid http://www.skaut.ee/, ELO http://www.elo.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: teema „Mängiv inimene“. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad: . Eakohased kodanikualgatus võimalused (1 tund).</u></p>	<p>Õpilane:</p> <p>Teab kodukoha kodanikualgatusi ning osaleb neis võimaluse korral.</p>	<p>KOV-i koduleheküljed, kohalikud ajalehed.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: kodanikuühiskond ja rahvussuhted. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 3. Inimeseõpetus: suhted teistega. 4. Läbiv teema: „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“.
<p><u>Kohustuslikud teemad: Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused (2 tundi).</u></p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u></p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; 2. märkab probleeme ja pakub vajajatele abi. 	<p>KOV-i koduleheküljed, kohalikud ajalehed; http://www.thehungersite.com – võimalus toetada realselt.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: teema „Mängiv inimene“. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 3. Inimeseõpetus: suhted teistega.

2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja –algatus; koostöö (5 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
ühistegevusest tulenev kasu indiviidile ja kogukonnale.			4. Ajalugu: eluolu erinevates tsivilisatsioonides. 5. Muusika: kollektiivis koos muusitseerimine.

II teema Demokraatia (11 tundi)**1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine (7 tundi)**

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. (2 tundi) . <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Teised osalusvormid: rahvahääletus, suhtlemine poliitikute ja ametnikega.	Õpilane: 1. Seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, valimised</i> . 2. Iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja olla valitud).	1.E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne); 2.Näidisreferendumi või valimiskampaania (- reklaami) korraldamine.	1. Ajalugu: demokraatia kujunemine. 2. Matemaatika: statistiline materjal. 3. Eesti keel: teema „Kodanikuühiskond“. 4. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus (2 tundi) . <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Ühe institutsiooni ülesanded ja	Õpilane: 1. Teab, et Eesti on demokraatlik vabariik. 2. Nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ning kohtu peamisi	Riigiasutuste kodulehed (nt Haridus- ja Teadusministeerium http://www.hm.ee/ , Riigikogu http://www.riigikogu.ee/ , Vabariigi President http://www.president.ee/et/ jne).	Ajalugu: erinevad riigainstitutsioonid ajaloo vältel.

1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine (7 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
struktuur.	ülesandeid.		
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Kohalik omavalitsus (1 tund). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Kodukoha probleemid, analüüs, ettepanekud.	Õpilane: Teab, mis on kohalik omavalitsus, ning toob näiteid oma valla-/linna omavalitsuse kohta.	Õppekäik KOVi või kohtumine KOVi esindajatega.	1. Loodusõpetus: asula elukeskkonnana. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 3. Kunstiõpetus: teema avamine omaloomingus.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon (1 tund). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus.	Õpilane: 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>seadus</i> . 2. Teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, ning toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.	Põhikooli- ja Gümnaasiumiseadus.	1. Inimeseõpetus: seaduskuulekus. 2. Ajalugu: seaduste teke ja roll. 3. Eesti keel: väärtus ja kõlblus. 4. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Peamised inimõigused (1 tund). (Õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Inimõiguste universaalsus. Lapse õigused. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (dokumenti ei õpita).	Õpilane: 1. Seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõistet <i>inimõigus</i> . 2. Nimetab ja austab inimõigusi.	ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon; lapse õiguste konventsioon.	1. Inimeseõpetus: tervisekasvatus. 2. Ajalugu: inimese õiguslik seisund ja kaitse. 3. Eesti keel: teema „Kodus ja koolis“. 4. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

2. Koolidemokraatia; lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas (4 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses (1 tund).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Mõne tegevuse praktiline korraldamine koolis.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis. 2. Märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks. 	<p>Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus, õpilasmavalitsusi käsitlevad kodulehed (nt Eesti Õpilasesinduste Liit http://www.escu.ee/ jne); oma kooli õpilasesindusega kohtumine, õpilaskoosoleku korraldamine.</p>	<p>Eesti keel: teema „Kodus ja koolis“.</p> <p>Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.</p>
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Kooli sisekord (kodukord) (1 tund).</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat.</p>	<p>Ettepanekute esitamine oma kooli kodukorra eeskirja täiendamiseks ja muutmiseks</p>	<p>Inimeseõpetus: suhtlemine teistega, konfliktide lahendamine.</p>
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Lapse õigused (2 tundi); (õigus saada harrastust, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Teised lapse õigused (valikuliselt).</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu ning on viisakas, sõbralik ja väarikas. 2. Oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel. 	<p>Lapse õiguste konventsioon, noorte abitelefoni (nt Lasteabi telefon 116 111 jne).</p>	<p>Inimeseõpetus: teema „Turvalisus ja riskikäitumine“ all õnnetusjuhtumite ennetamine, abi kutsumine.</p> <p>Eesti keel: teema „Kodus ja koolis“.</p> <p>Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.</p>

III teema Töö ja tarbimine (7 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Aja ja kulu- tuste planeerimine ning raha kasuta- mine, laenamine ja säästmine (2 tundi).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Pangateenused (SMS- laenud).</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teeb vahet vajadustel, soovi- del ja võimalustel. 2. Oskab kulutusi tähtsuse järje- korda seada, koostada eelar- vet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida. 3. Teab internetipanga ja pan- gakaardi (PIN-koodi) turvali- se kasutamise reegleid. 	<p>Raha planeerimine (nt tarbijaveeb). http://www.minuraha.ee jne), statis- tilised andmebaasid (nt Statistika- ameti kodulehekülg http://www.stat.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: teema „Tervislik eluviis“ juures päevaplaani koostamine. 2. Matemaatika: kulude planeeri- mine, kell ja kalender. 3. Eesti keel: väärtused ja kõlblus. 4. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 5. Tehnoloogiaõpe: töömaailm.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Elukutsed – teadmised ja oskused. (3 tundi) Elukestev õpe. Elukutsed ja ette- võtted kodukohas. Töökultuur ja tööeetika.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> In- novatsioon ettevõtluses, ettevõtete sulgemine. Kutsevalik. Hariduse osa karjääri kujundamisel.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed. 2. Selgitab, miks on ühiskonna toimimiseks vaja erinevaid elukutseid. 3. Väärtustab enda ja teiste tööd. 	<p>Kodukohas tegutsevate ettevõtete koduleheküljed; elukutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja http://www.rajaleidja.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: tervisenõuded. 2. Eesti keel: väärtus ja kõlblus. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 4. Võõrkeeled: teema „Kodu ja lä- hiümbrus“ all pereliikmete ame- tid, teema „Igapäeva elu, õppimi- ne ja töö“ all ametid. 5. Ajalugu: tööjaotus ühiskonnas. 6. Kunstiõpetus: teema avamine omaloomingus. 7. Tööõpetus: töökultuur, tööohu- tus.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Teadlik, säästev tarbimine (2 tundi).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Kaupade ja pakendite</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Oskab lugeda tooteinfot ja teab, kuhu kaebustega pöörduda. Tun- neb tarbija õigusi.</p>	<p>Tarbimisega seotud kodulehed (nt Eesti Tarbijakaitse Liit http://www.tarbijakaitse.ee/, elektrooniline tarbija ja pakendiinfo</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: teema „Kes- kond ja tervis“ all keskkonna turvalisus.

III teema Töö ja tarbimine (7 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
korduskasutus.		http://www.envir.ee/999 jne).	<ol style="list-style-type: none"> 2. Inimeseõpetus: teema „Keskkond ja tervis“ all keskkonna turvalisus. 3. Loodusõpetus: asula elukeskkonnana. 4. Eesti keel: teema „Keskkond ja ühiskonna jätkusuutlik areng“. 5. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 6. Võõrkeeled: teema „Igapäeva-elu, õppimine ja töö“ all poeskäik. 7. Kunst: ohutusnõuded, teema avamine omaloomingus. 8. Tööõpetus: tootmise mõju keskkonnale.

IV teema Meedia ja teave (6 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Raamatukogu, Internet (2 tundi). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> E-raamatukogu.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. Tunneb Interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi. 	Tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees, www.postimees.ee), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: teabekeskond. 2. Inimeseõpetus: internetisuhtluse ohud ja võimalused.

IV teema Meedia ja teave (6 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
	2. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks.	http://www.miksike.ee/ , Koolielu (www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskkonnad (nt Rate, Orkut, Facebook, Twitter jne); e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne).	
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon (1 tundi). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Uudiste portaalid.	Õpilane: Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat.	Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee).	Eesti keel: teabekeskond.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Autoriõiguste kaitse (1 tundi). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Oma kooli leht, kooli kodulehekül, võrgukogukonnad.	Õpilane: 1. Väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; viitab teiste autorite loomingu; tunneb autorina vastutust oma teose eest. 2. Teadvustab intellektuaalse omandi kaitsega seotud probleeme Internetis.	Intellektuaalomandi kohta käiv info (nt http://www.autor.ee/est jne), suhtluskeskkonnad (nt Rate, Orkut, Facebook, Twitter jne); e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne).	1. Eesti keel: teabekeskond. 2. Kirjandus: autori roll. 3. Muusikaõpetus: autoriõigused. 4. Kunstiõpetus: autoriõigused.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Teadlik infotarbimine ja -edastamine (2 tundi). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u>	Õpilane: 1. Oskab eristada fakti ja arvamust.	Tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed,	1. Eesti keel: teema „Teabekeskond“. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

IV teema Meedia ja teave (6 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
Turunduskommunikatsioon ja reklaam.	2. Saab aru, et reklaamiga taotletakse müügiedu. 3. Oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid, entsüklopeediat. 4. Oskab esitada oma teadmisi ja seisukohti; loob, kasutab ning jagab infot.	ajalehtede elektroonilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee jne), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike http://www.miksike.ee/ , Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskkonnad (nt Rate, Orkut, Facebook, Twitter jne); e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video-vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne).	3. Inimeseõpetus: teema „Turvalisus ja riskikäitumine“ all meediaohud, vastutus oma sõnade ja tegude eest meedias.

2.3.5. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

Hindamine

Kokkuvõtvaiks hindamiseks sobivad probleemküsimuse avamine, arvamislugu, uurimus ja juhtumi-analüüs, dokumendi, statistiliste andmete ning karikatuuri analüüs, kaardi tundmine, avatud ja etteantud vastustega ülesanded: mõiste ja selgituse kokkuviimine, teabe tõlkimine teise vormi (graafikust tabelisse vms), informatsiooni rühmitamine.

Praktiliste tööde puhul hinnatakse töö planeerimise, tegemise, tulemuste tõlgendamise, järelduste tegemise, põhjendamise ning tulemuste esitamise oskust.

Õppekava põhjal võib põhikoolis korraldada läbivatest teemadest lähtuva või õppeaineid integreeriva loovtöö. Ühiskonnaõpetuse spetsiifika eeldab ja võimaldab seda laadi tööd koostada. Hindamismudelid lubavad luua konkreetseid hindamisvahendeid (vt <http://www.koolielu.edu.ee/hindamismudelid/>).

Füüsiline õpikeskkond

1. Kool korraldab valdava osa õpet klassis, kus saab rühmatöö tegemiseks mööblit ümber paigutada, on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus. Õppe sidumiseks igapäevaeluga võimaldab kool õpet väljaspool klassi.
2. Kool võimaldab kasutada klassiruumis Eesti Vabariigi põhiseadust, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni ning ÜRO lapse õiguste konventsiooni.
3. Kool võimaldab ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale (kontuur- ja seinakaardid, erialased teatmeteosed, ajalehed ja ajakirjad ning statistilised ja meetoodilised materjalid).

Ühiskonnaõpetuse tundides kasutatakse järgmisi allikaid:

- 1) Õppekirjandus (õpik, töövihikud, õpetaja käsiraamatud jne), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid;
- 2) kodaniku käsiraamatud (<http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view>); „Inimene ja ühiskond. Ühiskonnaõpetuse õppematerjal” (2006); suvekooli materjalid; „Ühiskonnaõpetuse õpetajate suvekool“, Narva-Jõesuu, 26.–29. juuni 2007;
- 3) oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektroonilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee), autorikaitse seadus, „Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat” (2004), tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike <http://www.miksike.ee/>, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt <http://www.kuut.ee/>), suhtluskeskkonnad (nt Rate jne), ajakirjaniku eetikakoodeks (<http://www.eal.ee>), e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube, napster, soulseek jne);
- 4) rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvaste Ühenduse infolehed <http://www.nationalities.ee/>, Eesti Kirikute Nõukogu <http://www.ekn.ee> jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaik”, sidususega tegelevad organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti Koostöö Kogu <http://www.kogu.ee>), Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel <http://www.sm.ee/index.php?id=98>), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülj <http://www.stat.ee/>);

- 5) lapse õiguste konventsioon, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega” (2005), noorte abitelefoniid (nt Lasteabi telefon 116 111), tõsielufilm „Tegi pätti”;
- 6) e-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal <http://www.eesti.ee>), Eesti Vabariigi põhiseadus, elektrooniline Riigi Teataja, institutsioonide ja õigusorganite koduleheküljed (nt Riigikogu <http://www.riigikogu.ee/>, kohtud <http://www.kohus.ee/> jne), erakondade koduleheküljed (nt Eesti erakondade ajalugu <http://erakonnad.instituut.ee/>), R. Toomla, „Eesti erakonnad” (1999), valimistega seotud materjalid (nt: <http://www.vvk.ee/>), kodakondsusseadus, tõsielufilm „Kodanik – riigi alus” (2000);
- 7) ajakiri Eurokratt, tõsielufilm „Euroopa Liit”, Euroopa Liidu infoportaal http://europa.eu/index_et.htm, „Peamised faktid ja arvamused Euroopa ja eurooplaste kohta” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/66/index_et.htm, „12 lugu Euroopa Liidust” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_et.htm, „Ülevaade Euroopa Liidust” (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/69/index_et.htm, „Kuidas Euroopa Liit toimib” (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/68/index_et.htm, DVD „Euroopa Liit selgeks” (2008);
- 8) mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit <http://www.ngo.ee/>, Noorteportaal NIP <http://www.nip.ee/> jne), noorteorganisatsioonid (nt kodutütred <http://www.kodutytar.ee>, skaudid <http://www.skaut.ee/>, ELO <http://www.elo.ee/> jne), „Osale. Ütle, kui mõtled” (2008);
- 9) maailmahariduse portaal <http://www.maailmakool.ee>;
- 10) tarbimisega seotud kodulehed (nt Eesti Tarbijakaitse Liit <http://www.tarbijakaitse.ee/>), raha planeerimine (nt Tarbijaveeb <http://www.minuraha.ee>), elektrooniline tarbija- ja pakendiinfo (nt <http://www.tarbijakaitse.ee/>, <http://www.envir.ee/999> jne), elukutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja <http://www.rajaleidja.ee/>), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg <http://www.stat.ee/>).

2.3.6. Õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

III kooliastme õpitulemused kajastavad õpilase head saavutust.

Põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta;
- 2) toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 3) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena; on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 4) tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel; tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt, evib Pärnu Mai Kooli põhiväärtusi;
- 5) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;

- 6) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 7) selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; mõistab riigi ja turu vahet, teab, mis on avalik ja erasektor; tunneb maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 8) hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena, kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- 9) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 10) analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset; oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- 11) teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.

2.3.6.1. Ühiskonnaõpetus 7. klassis (xx tundi)

I teema Ühiskond ja sotsiaalsed suhted (22 tundi)

1. Meedia ja teave (7 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Ajakirjanduse roll ühiskonnas (2 tundi): informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Teabe tõlgendamine ja kriitiline analüüs; fakti ja arvamuse eristamine.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Kommunikatsioonivabaduse piiramine (ajakirjandus ja võrgukeskkonnad, legaalsed ja tehnoloogilised piirangud). Avaliku elu tegelased. Kuidas meedia loob staare?</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, ajakirjandusvabadus</i>. 2. Analüüsib ühe teema meedia käsitlust ning kasutab lihtsaid uurimismeetodeid. 3. Orienteerub Eesti meediasüsteemis, suudab informatsiooni kriitiliselt hinnata ja kasutada. 4. Arutleb meedia rolli üle ühiskonnas eakohaseid näiteid kasutades. 	<p>Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee jne), „Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat” (2004), tuntumad otsingumootorid (nt Google, Neti jne), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike http://www.miksike.ee/, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskkonnad (nt Rate, Twitter jne); e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: meediatekstide kommenteerimine. 2. Võõrkeeled: teema „Vaba aeg“ all erinevad meedia vahendid ja reklaam, kirjandus. 3. Läbiv teema: „Teabekeskond“.
<p><u>Kohustuslikud teemad: (2 tundi):</u> Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Avaliku ja eraelu piirid, poolavalik sfäär</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik elu, eraelu, kommunikatsioonieetika</i>. 2. Tunneb autori (ka enda kui 	<p>Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee jne), autoriõiguse seadus, „Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat”</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: suuline ja kirjalik suhtlus. 2. Inimeseõpetus: inimestevahelised suhtled. 3. Muusikaõpetus: muusikavahetus- programmid

1. Meedia ja teave (7 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad: (2 tundi):</u> Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Avaliku ja eraelu piirid, poolavalik sfäär</p>	<p>autori õigusi ja vastutust erinevates suhtluskogukondades.</p>	<p>(2004), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike http://www.miksike.ee/, Koolielu www.koolielu.ee jne), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskkonnad (nt Rate jne); ajakirjaniku eetikakoodeks (http://www.eal.ee), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne).</p>	<p>4. internetis, autoriõigused.</p> <p>5. Kunstiõpetus: autoriõigused, sümbolid.</p>
<p><u>Kohustuslikud teemad: Turunduskommunikatsioon, (1 tundi):</u> selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetamine, tulud ja kulud meedias).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Turunduskommunikatsiooni reguleerimine (reklaamiseadus, ringhäälinguseadus jne).Kaubamärgid, patendid.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>reklaam, valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam, tootepaigutus</i>. 2. Eristab infovoost reklaami erinevaid liike ja mõistab nende suhtluseesmärke. 	<p>Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees. www.postimees.ee), autoriõiguse seadus, „Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat“ (2004), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskkonnad (nt Rate jne); ajakirjaniku eetikakoodeks. (http://www.eal.ee), muusika ja video vahetuskeskkonnad (nt YouTube jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti keel: reklaamtekstid. 2. Võõrkeeled: teema „Vaba aeg“ all erinevad meedia vahendid ja reklaam. 3. Matemaatika: tulude ja kulude arvutamine, andmete teisendamine.
<p><u>Kohustuslikud teemad: Autoriõigused (2 tundi),</u> ja vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, allalaadimine. Plagieerimine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>plagiat</i>. 2. Kasutab töid vormistades 	<p>Oma kooli leht, kohalikud ja üleriigilised ajalehed, ajalehtede elektronilised väljaanded (nt Postimees www.postimees.ee), autoriõiguse</p>	<p>Eesti keel: viitamisreeglid. Kirjandus: autorsus. Kunstiõpetus: autoriõigused. Muusikaõpetus: autoriõigused.</p>

1. Meedia ja teave (7 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Autoriõigused: teke ja kuuluvus. Põhiõigused ja kaasnevad õigused. Kaubamärgid, patendid, nende kaitsmise vajadus. Õpilase autoriõigus.</p>	nõuetekohast viitamist ja tsiteerimist.	<p>seadus, „Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat” (2004), kooliga seotud infoportaalid (nt Miksike http://www.miksike.ee/, Koolielu www.koolielu.ee jne), Interneti-põhised teatmeteosed (nt Wikipedia), noorteportaalid (nt http://www.kuut.ee/), suhtluskeskonnad (nt Rate jne), ajakirjaniku eetikakoodeks (http://www.eal.ee); e-raamatukogud (nt ESTER), muusika ja video.</p>	

2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: (2 tundi) soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Omistatud ja omandatud status.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, identiteet</i>. 2. Märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi. 3. Väärtustab soolist võrdõigusslikkust. 	<p>Rahvusseltside ja usuühenduste koduleheküljed (nt Eestimaa Rahvuste Ühenduse infolehed http://www.-nationalities.ee/, Eesti Kirikute Nõukogu http://www.ekn.ee jne), raamatusari „Rahvused Eestis”, tõsielufilmid sarjast „Etnomosaiik”, sidususega tegelevad organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti koostöö Kogu http://www.kogu.ee jne), Eesti inimarengu aruanded,</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: erinevad sotsiaalsed rühmad. 2. Geograafia: teema „<i>Pinna-mood</i>“ all inimeste elu ja majandustegevus erineva pinnamoega aladel. 3. Matemaatika: statistilise materjali analüüs. 4. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 5. Võõrkeeled: teema „<i>Vaba aeg</i>“

2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
		soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel http://www.sm.ee/index.php?id=98 jne), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg http://www.stat.ee/ jne)	all kultuuriline mitmekesisus.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused (1 tund). Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Sotsiaalne mobiilsus. Staatus. Erinevuste olemus ja põhjused.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus</i>. Väärtustab sotsiaalset sidusust. 	<p>Sidususega tegelevate organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti Koostöö Kogu http://www.kogu.ee jne), Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel http://www.sm.ee/index.php?id=98 jne), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg http://www.stat.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. Geograafia: teema „Euroopa ja Eesti rahvastik“ all rahvastiku sooline ja vanuseline koosseis ning rahvastiku vananemine; teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all linnastumisega seotud probleemid. Matemaatika: statistika kasutamine. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. (1 tund). Solidaarsus.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Erivajadustega inimesed. Sallivus. Sallivuse piirid. Nulltolerants. Stereotüübid</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Väärtustab sotsiaalset õiglust.</p>	<p>Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel http://www.sm.ee/index.php?id=98 jne), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg</p>	<ol style="list-style-type: none"> Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. Ajalugu: võitlus võrdõiguslikkuse eest. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur (6 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
		http://www.stat.ee/ jne); sidususega tegelevate organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti Koostöö Kogu http://www.kogu.ee jne).	
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Väärtused ja identiteedid. (2 tundi). Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Üleilmastumise roll mitmekultuurilisuse kujunemisel. Vastastikune sõltuvus ja koosmõju ühiskonnas.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>mitmekultuurilisus</i>. 2. Mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega. 	<p>Eesti inimarengu aruanded, soolise võrdõiguslikkusega seotud elektroonilised materjalid (nt Sotsiaalministeeriumi kodulehel http://www.sm.ee/index.php?id=98 jne), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülge http://www.stat.ee/ jne), sidususega tegelevate organisatsioonide koduleheküljed (nt Eesti Koostöö Kogu http://www.kogu.ee jne), integratsiooniga tegelevad asutused (nt Integratsiooni Sihtasutus http://www.meis.ee/ jne), maailmahariduse portaal http://www.maailmakool.ee.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. 2. Geograafia: teema „Rahvastik“ all erinevad rassid ja rahvad. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses 4. Võõrkeeled: teema „Vaba aeg“ all kultuuriline mitmekesisus. 5. Ajalugu: äärmuslikud liikumised, seisuslik ühiskond, kolonialism. 6. Kunst: teema avamine omaloomingus. 7. Muusika: mitmekultuurilisus. 8. Läbiv teema „Väärtused ja kõlblus“.

3. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor (3 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Avalik sektor ja selle institutsioonid (1 tund) (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik - õiguslikud asutused.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Sektorite vastastikune seotus ja partnerlus. Poliitika ja avaliku halduse mõisted.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik sektor, avalik-õiguslik asutus, riigi-asutus</i>. 2. Selgitab avaliku sektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 	<p>Riigiasutuste kodulehed (nt Haridus- ja Teadusministeerium http://www.hm.ee/, Riigikogu http://www.riigikogu.ee/, Vabariigi President http://www.president.ee/et/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: riikluse kujunemine ja areng. 2. Matemaatika: statistiliste andmete kasutamine.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> . Erasektor kui kasumile suunatud sektor (1 tund)</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Ettevõtetus avalikus ja erasektoris.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>erasektor, eraettevõte</i>. 2. Selgitab erasektori spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 	<p>Eestis asuvate ettevõtete kodulehed (nt Kalev http://www.kalev.eu/ jne), Eesti Tööstus- ja Kaubanduskeskuse Keskliit http://www.tooandjad.ee/</p>	<p>Geograafia: rahvusvaheline ja Eesti majandus.</p>
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Kolmas sektor kui mittetulundussektor. (1 tund). Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Majandustegevus kolmandas sektoris kui vahend eesmärkide saavutamiseks.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>mittetulundussektor, sihtasutus</i>. 2. Teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi ning oskab neid kasutada. 	<p>Mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit http://www.ngo.ee/ jne), vabatahtlike tööd tutvustavad materjalid (nt http://www.vabatahtlikud.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: rahvuslik ärkamisaeg. 2. Geograafia: rahvastik. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 4. Inimeseõpetus: altruism.

4.Ühiskonnaliikmete õigused (6 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Inimõigused meie igapäevaelus (2 tundi), riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Inimõiguste kujunemise ajaloost.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>inimõigused</i>. 2. Selgitab inimõiguste olemust. 3. Oskab nimetada tähtsamaid inimõigusi. 4. Märkab inimõiguste rikkumist ning astub samme, et edendada inimõiguste järgimist. 	<p>Tähtsamad inimõigustealased dokumendid (nt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, Euroopa Nõukogu inimõiguste konventsioon jne); Eesti Vabariigi põhiseadus; lapse õiguste konventsioon.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. 2. Ajalugu: ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Põhiõigused; sotsiaalmajanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused (2 tundi).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Rahvusvaheliste organisatsioonide roll inimeste põhiõiguste tagamisel. Inimõiguste ja humanitaarõiguse seos.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiõigused, sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused</i>.</p>	<p>Tähtsamad inimõigustealased dokumendid (nt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, Euroopa Nõukogu inimõiguste konventsioon jne); Eesti Vabariigi põhiseadus; ICRC rahvusvaheline humanitaarõigus; vastused teie küsimustele; Eesti Punane Rist, http://www.icrc.org/-eng/war/index.jsp.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. 2. Ajalugu: põhiseaduslikud tekstid, rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> . Lapse õigused, kohustused ja vastutus (1 tund).</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tunneb lapse õigusi ja lastekaitse põhimõtteid. 2. Tunneb õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seost. 	<p>Lapse õiguste konventsioon, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon; noorte abitelefoniid (nt Lasteabi telefon 116 111 jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: inimene ja sotsiaalne käitumine. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

4. Ühiskonnaliikmete õigused (6 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Lastekaitse rahvusvahelised probleemid (1 tund). Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluaterimine, elundikaubandus jm. UNISEFi tegevus <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Inimkaubanduse tagajärjed ühiskonnale (traumad, haigused jm). Ohvriabi.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tunneb riske ja oskab vältida ohte. 2. Teab, kust otsida abi. 	<p>Lapse õiguste konventsioon, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, „Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega“ (2005); noorte abitelefoniid (nt Lasteabi telefon 116 111 jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: turvalisus ja riskikäitumine. 2. Ajalugu: orjakaubandus. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

II teema. Riik ja valitsemine (16 tundi)**1. Demokraatia (3 tundi)**

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused (1 tund). <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Ohud demokraatiale.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Eristab demokraatiat ja autokraatiat, tunneb ning selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhi-jooni ning annab neile hinnangu. 2. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia</i>, <i>autokraatia</i>, <i>totalitarism</i>, <i>võimude lahusus</i> ja <i>tasakaal</i>. 	<p>Õpetaja käsiraamatud (nt „Inimene ja ühiskond“), kaart, kontuurkaart, ajakirjanduses ilmunud teemakohased artiklid, teemakohased filmid jm.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: demokraatia ja diktatuuri võrdlus. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

1. Demokraatia (3 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Demokraatliku valitsemise põhijooned: (1 tund), võimuorganite valitavus ja aruandlus ning võimude lahusus ja tasakaal.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Monarhia ja vabariik. Presidentaalne ja parlamentaarne demokraatia.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Selgitab demokraatia põhimõtteid ja nende rakendamist riigivalitsemises. 2. Iseloomustab ja väärtustab demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt kaasamine, enamuse ja vähemuse arvestamine, igäihe võrdsus seaduse ees, seisukohtade mitmekesisus). 3. Käitub demokraatia põhimõtete järgi. 	<p>E-riik (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne); Eesti Vabariigi põhiseadus.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: ühiskonnateooriat e areng ja rakendumine. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 3. Matemaatika: statistiliste materjalide kasutamine.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Õigusriik. (1 tund). Kodanikuvabadused ja –õigused.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Kodanikuvabaduste seaduslik piiramine.</p>	<p>Õpilane: 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused</i>.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. 3. Väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäihe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi. 	<p>E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne); Eesti Vabariigi põhiseadus, elektroniline Riigi Teataja.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: turvalisus. 2. Ajalugu: õigusriigi kujunemine. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

2. . Eesti valitsemiskord (13 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. (4 tundi). Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus (KOV).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Riigikogu struktuur (juhatuse, komisjonid, fraktsioonid). Riigikogu ja valitsuse töö põhimõtted. Valitsuse koosseis. Eesti riigikaitse institutsioonid.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus</i>, <i>põhiseaduslik institutsioon</i>, <i>põhiseaduslikud õigused</i>, <i>seadusandlik võim</i>, <i>opositsioon</i>, <i>koalitsioon</i>, <i>täidesaatev võim</i>, <i>president</i>, <i>õiguskantsler</i>, <i>riigikontroll</i>, <i>kohalik omavalitsus</i>. 2. Tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust. 3. Iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust (kaart). 4. Suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades. 	<p>E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee, http://www.ria.ee/xtee-tutvustus/), Eesti Vabariigi põhiseadus, institutsioonide ja õigusorganite koduleheküljed (nt Riigikogu http://www.riigikogu.ee/, president http://www.president.ee/et/, valitsus http://www.valitsus.ee/, õiguskantsler, http://www.oiguskantsler.ee/ jne), kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste koduleheküljed; Eesti kohtusüsteemi tutvustavad materjalid (nt http://www.kohus.ee/ jne); riigikaitsega seotud materjalid (nt Eesti Kaitseväge http://www.mil.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: võimuinstitutsioonide kujunemine. 2. Matemaatika: statistiline analüüs. 3. Geograafia: teema „Kaardiõpetus“ all trüki- ja arvutikaardid.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Õigussüsteem: (2 tundi). Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Õigusaktide hierarhia. Karistusseadustik (alaealiste õiguslik vastutus). Rahvusvahelised kohtud. Apelleeri-</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kohus</i>, <i>kolmeastmeline kohtusüsteem</i>, <i>õigusakt</i>. 2. Mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma 	<p>E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee), Eesti Vabariigi põhiseadus, elektrooniline Riigi Teataja, õigusorganite koduleheküljed (nt kohtud http://www.kohus.ee/ jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimeseõpetus: riskikäitumine. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

2. . Eesti valitsemiskord (13 tundi) (järgtabel 1)

mise kord ja võimalused. Liiklusseadus.	õigus-te kaitseks pöörduda. 3. Oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT).		
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Kodakondsus. (2 tundi). Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Euroopa Liidu kodanikud. Eesti kodaniku õigused ja kohustused Euroopa Liidus. Eesti Vabariigi kodakondsuse seadus.	<u>Õpilane:</u> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodakondsus</i> , <i>kodanikuõigused</i> , <i>kodaniku kohustused</i> , <i>kodakondsuseta isik</i> . 2. Tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi; väärtustab Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsust.	Kodaniku käsiraamatud http://www.meis.ee/est/raamatukogu/?ID=109&view=view , „Inimene ja ühiskond. Ühiskonnaõpetuse õpematerjal” (2006); suvekooli materjalid: Ühiskonnaõpetuse õpetajate suvekool, Narva-Jõesuus; e-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne), Eesti Vabariigi põhiseadus, kodakondsusseadus, tõsielufilm „Kodanik – riigi alus” (2000); Integratsiooni Sihtasutuse kodulehekülg http://www.meis.ee/	Ajalugu: kodaniku mõiste ajaloo kaudu.
<u>Kohustuslikud teemad:</u> Erakonnad. (2 tundi). Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad <u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Erakondade maailmavaade ja tegevusprogrammid.	<u>Õpilane:</u> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>erakond</i> . 2. Nimetab Eesti parlamendi erakondi.	E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne), Eesti Vabariigi põhiseadus, institutsioonide koduleheküljed (nt Riigikogu http://www.riigikogu.ee/ jne), erakondade koduleheküljed (nt Eesti, erakondade ajalugu http://erakonnad.instituut.ee/), valimistega seotud materjalid (nt http://www.vvk.ee/ jne).	Ajalugu: erakondade kujunemine ja roll.

2. . Eesti valitsemiskord (13 tundi) (järgtabel 2)

<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Valimised. (2 tundi). Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Eesti valimissüsteem. Demokraatlike valimiste põhimõtted. Erinevused Riigikogu ja kohalike volikogude valimistel.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatlikud valimised, valimisõigus, hääleõigus</i>. 2. Selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid ning kujundab oma poliitilisi eelistusi. 	<p>E-demokraatia võimalused (nt Riigiportaal http://www.eesti.ee jne, Eesti Vabariigi põhiseadus, institutsioonide koduleheküljed (nt Riigikogu http://www.riigikogu.ee/ jne), erakondade koduleheküljed (nt Eesti erakondade ajalugu http://erakonnad.instituut.ee/), valimistega seotud materjalid (nt http://www.vvk.ee jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: valimisõiguse laiendamine. 2. Matemaatika: statistiline analüüs. 3. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> .Eesti Euroopa Liidu liikmena. (1 tund). Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Euroopa Nõukogu – inimõiguste, kultuuri, hariduse jne koostöö edendaja Euroopas.Eesti NATO liikmena.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Oskab nimetada olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on. 2. Teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi. 	<p>Ajakiri Eurokratt, tõsielufilm „Euroopa Liit“, Euroopa Liidu infoportaal http://europa.eu/index_et.htm, elektroonilised väljaanded ELi kohta (nt „Peamised faktid ja arvandmed Euroopa ja eurooplaste kohta” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/66/index_et.htm, „12 lugu Euroopa Liidust” (2006) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_et.htm, „Ülevaade Euroopa Liidust” (2007) http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/69/index_et.htm, „Kuidas Euroopa Liit toimib” (2007)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: rahvusvaheliste organisatsioonide teke. 2. Geograafia: teema „Kaardiõpetus“ all. trüki- ja arvutikaardid.

2. Eesti valitsemiskord (13 tundi) (järgtabel 3)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
		http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/68/index_et.htm jne), DVD „Euroopa Liit selgeks“ (2008); Euroopa Nõukogu tutvustavad materjalid (nt http://www.coe.ee/ jne), NATO materjalid (nt http://www.vm.ee/nato/ jne), ÜRO info (nt http://www.un.org/en/ jne).	

III teema. Kodanikuühiskond (15 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. (6 tundi). Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused)</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Kodanikuühiskonna asend ühiskonna struktuuris</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaihendus, mittetulundusühing</i>. Mõistab kodanikuühiskonna ning vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi. Iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel. 	<p>Mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit http://www.ngo.ee/, Noorteportaal NIP http://www.nip.ee/ jne), noorteorganisatsioonid (nt kodutütred http://www.kodutytar.ee, skaudid http://www.skaut.ee/, ELO http://www.elo.ee/ jne), „Osale. Ütle, kui mõtled“ (2008); usuühenduste kodulehed (nt Eesti Kirikute Nõukogu http://www.ekn.ee jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> Inimeseõpetus: grupikuuluvus. Ajalugu: nt fosforiidikampaania. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.

III teema. Kodanikuühiskond (15 tundi) (järgtabel)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. (6 tundi). Kodanikuajakirjandus. Va batahtlike tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Vabaihenduste koostöö ning partnerlus omavalituste ja riigiasutustega. Kaasav otsustamine. Klassi või rühma ühise blogi pidamine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuosalus</i>, <i>kodanikualgatus</i>. 3. Oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas. 4. Analüüsib probleeme ja pakub lahendusi. 5. Algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel. 	<p>Mittetulundusühingute koduleheküljed (nt Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit http://www.ngo.ee/, Noorteportaal NIP http://www.nip.ee/jne), noorteorganisatsioonid (nt kodutütred http://www.kodutytar.ee, skaudid http://www.skaut.ee/, ELO http://www.elo.ee/jne), „Osale. Ütle, kui mõtled” (2008); vabatahtlike tööd tutvustavad materjalid (nt http://www.vabatahtlikud.ee/jne).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ajalugu: kodanikuühiskonna areng. 2. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Käitumine kriisioludes (3 tundi).</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Juhtumid: raske haigus, lähedase surm, kuriteoohvriks sattumine, õnnetusjuhtumite tagajärjed, katkenud suhted lähedaste inimestega, perekäivälgid jne.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Märkab abivajajat ja abistab võimaluse korral.</p>	<p>Noorte abitelefoniid (nt Lasteabi telefon 116 111 jne).</p>	<p>Inimeseõpetus: turvalisus ja riskikäitumine.</p>

IV teema. Majandus (17 tundi)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Turumajanduse (4 tundi) põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: AS, OÜ, FIE. Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Ettevõtluse vormid. Kodumaakonna ettevõtlus. Ettevõtlikkus ja majandusotsustused (nt õpilasfirma).</p>	<p>Õpilane:</p> <p>Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum</i>.</p> <p>1. Iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid.</p>	<p>Statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg http://www.stat.ee/ jne); mõne ettevõtte kodulehed (nt Kalev www.kalev.eu jne).</p>	<p>1. Ajalugu: endiste sotsialismimaa- de üleminek turumajandusele. 2. Matemaatika: statistika kasutamine.</p>
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Riigi roll majanduses (5 tundi): planeerimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksu- maksamine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Keskpang ja kommerts pangad. Maksualased kuritarvitamised (korruptsioon, varimajandus, ümbrikupalk, salakaubandus jne). Euro.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>riigieelarve, maksud, tulude ümberjagamine, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus</i>.</p> <p>2. Iseloomustab ettevõtluse ja riigi rolli majanduses.</p> <p>3. Tunneb eelarve koostamise põhimõtteid.</p> <p>4. Selgitab maksustamise eesmärgi ja põhimõtteid.</p>	<p>Statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekülg http://www.stat.ee/ jne), Maksu- ja Tolliameti kodulehekülg http://www.emta.ee/, Rahandusministeeriumi kodulehekülg http://www.fin.ee/, Sotsiaalministeeriumi kodulehekülg http://www.sm.ee/, Eesti Panga kodulehekülg http://www.eestipank.info/frontpage/et/.</p>	<p>1. Ajalugu: majanduse areng 20. sajandil. 2. Matemaatika: statistilise materjali kasutamine.</p>

IV teema. Majandus (17 tundi) (järgtabel 1)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
	5. Teab Eestis kehtivaid makse ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.		
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Tööturg (3 tundi). Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Töötukassa. Tööjõuränne, selle põhjused, töörandega kaasnevad võimalused ja ohud. Tööle minek Euroopa Liitu.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i>. 2. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul. 3. Teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu. 4. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel. 	<p>Elukutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja http://www.rajaleidja.ee/), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekül http://www.stat.ee/); Töötukassa kodulehekül http://www.tootukassa.ee/;</p> <p>Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kodulehekül http://www.eas.ee/.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geograafia: teema „Euroopa ja Eesti rahvastik“ all ränne ja selle põhjused, teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all rahvastiku paiknemine. 2. Ajalugu: rahvusvahelise tööjao- tuse kujunemine, majanduskriisid. 3. Matemaatika: statistilise materjali analüüs. 4. Tööõpetus: ametid. 5. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 6. Võõrkeeled: teema „Igapäeva- elu, õppimine ja töö“ all edasi- õppimine ja kutsevalik ning töö- kohad.
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Tööturg (3 tundi). Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja töötajatele. Erinevast soost,</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i>. 6. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul. 7. Teab, mida tähendab olla 	<p>Elukutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja http://www.rajaleidja.ee/), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekül http://www.stat.ee/); Töötukassa kodulehekül http://www.tootukassa.ee/;</p> <p>Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kodulehekül http://www.eas.ee/.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geograafia: teema „Euroopa ja Eesti rahvastik“ all ränne ja selle põhjused, teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all rahvastiku paiknemine. 2. Geograafia: teema „Euroopa ja

IV teema. Majandus (17 tundi) (järgtabel 2)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
<p><u>Kohustuslikud teemad:</u> Tööturg (3 tundi). Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p> <p><u>Süvendavad/laiendavad teemad:</u> Töötukassa. Tööjõuränne, selle põhjused, töörandega kaasnevad võimalused ja ohud. Tööle minek Euroopa Liitu.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kontekstis mõistet <i>tööturg</i>. 2. Tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul. 3. Teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu. 4. Analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel. 	<p>(nt Rajaleidja http://www.rajaleidja.ee/ jne), statistilised andmebaasid (nt Statistikaameti kodulehekül http://www.stat.ee/ jne); Töötukassa kodulehekül http://www.tootukassa.ee/; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kodulehekül http://www.eas.ee/.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eesti rahvastik“ all ränne ja selle põhjused, teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all rahvastiku paiknemine. 3. Ajalugu: rahvusvahelise tööjao- tuse kujunemine, majanduskrii- sid. 4. Matemaatika: statistilise mater-jali analüüs. 5. Tööõpetus: ametid. 6. Kirjandus: teema käsitlemine ilukirjanduses. 7. Võõrkeeled: teema „Igapäeva- elu, õppimine ja töö“ all edasi- õppimine ja kutsevalik ning töö- kohad.
<p><u>Kohustuslikud teemad</u> Isiklik ma- janduslik toimetulek (5 tundi). Ees- märkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääki- mised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetule- kus. Säästmine ja investeerimine. Laenamamine. Tarbjakäitumine, sääst- lik ja õiglane tarbimine. Tarbjakait- se kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab ja oskab kasutada kon- tekstis mõisteid brutopalk, netopalk, laen, investering, tarbijakaitse. 2. On orienteeritud enesearen- damisele ning iseseisvale toi- metulekule ühiskonnas. 3. Hindab ressursside piisavust ning enda oskusi ja võimeid tegutseda. 	<p>Tarbimisega seotud kodulehed (nt Eesti Tarbijakaitse Liit http://www.tarbijakaitse.ee/ jne), raha planeerimine (nt tarbijaveeb http://www.minuraha.ee jne), elektrooniline tarbija- ja pakendiin- fo (nt http://www.tarbijakaitse.ee/, http://www.envir.ee/999 jne); elu- kutsevalikut hõlbustavad lehed (nt Rajaleidja http://www.rajaleidja.ee/ jne), statistilised andmebaasid (nt</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geograafia: teema „Euroopa ja Eesti rahvastik“ all ränne ja selle põhjused, teema „Euroopa ja Eesti asustus“ all rahvastiku paiknemine. 2. Ajalugu: rahvusvahelise tööjao- tuse kujunemine, majanduskrii- sid. 3. Matemaatika: statistilise mater-jali analüüs. 4. Tööõpetus: ametid.

IV teema. Majandus (17 tundi) (järgtabel 3)

Õppetegevus	Õpitulemused	Õpikeskkond	Lõiming
ettevõtlus.		Statistikaameti kodulehekülg	5. Kirjandus: teema käsitlemine
<u>Süvendavad/laiendavad teemad</u> Tarbijale suunatud reklaam ja reklaami teadlik kasutamine. Petuskeemide näited.	<ol style="list-style-type: none"> Oskab koostada isiklikku eelarvet. Oskab arvutada netopalka. Tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana. Tarbib säästlikult. 	http://www.stat.ee/jne), http://www.fin.ee/euro ; Euro kasutusele võtmise seadus. RT I 2010, 22, 108.	ilukirjanduses. 5. Võõrkeeled: teema „Igapäeva-elu, õppimine ja töö“ all edasiõppimine ja kutsevalik ning töökohad.